

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Факультет філософський
Кафедра теорії та історії політичної науки
Освітньо-кваліфікаційний рівень магістр
Спеціальність 052- політологія

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

**Завідувач кафедри теорії та історії політичної
науки**

Д.п.н. доц. Шипунов Г.В.

13 травня 2021 року

З А В Д А Н Н Я

НА ДИПЛОМНУ (кваліфікаційну) РОБОТУ СТУДЕНТУ

Іващенко Роману Анатолійовичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Специфікація концептуалізації політичного відчуження та способів його подолання в доктринах соціал-демократії і анархо-капіталізму (на прикладі Швеції та США)

керівник роботи: д.п.н., доц., Шипунов Геннадій Володимирович
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

2. Строк подання студентом роботи 10.12.2021р.

3. Вихідні дані до роботи Тема і зміст роботи затверджені на засіданні кафедри теорії та історії політичної науки, протокол № 10 від 13 травня 2021 року.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1. Назва першого розділу: Історіографія дослідження політичного відчуження
2. Назва другого розділу: Теоретико-методологічні аспекти осмислення політичного відчуження в доктринах соціал-демократії та анархо-капіталізму
3. Назва третього розділу: Специфіка підходів шведської соціал-демократії й американського правого лібертаріанства щодо подолання політичного відчуження

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Одна таблиця

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
I	д.п.н., доц. Шипунов Г.В.	15.10.21	17.10.21
II	д.п.н., доц. Шипунов Г.В.	22.10.21	25.10.21
III	д.п.н., доц. Шипунов Г.В.	28.10.21	02.11.21

7. Дата видачі завдання *вересень 2021 року*

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної (кваліфікаційної) роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Затвердження теми і змісту роботи	вересень 2021 р.	
2.	Опрацювання літератури до дипломної роботи	квітень-березень 2021 р.	
3.	Написання першого розділу	жовтень 2021 р.	
4.	Написання другого розділу	жовтень 2021 р.	

5.	Написання третього розділу	жовтень 2021 р.	
6.	Робота над вступом та висновками	листопад 2021 р..	
7.	Загальне опрацювання зауважень та виправлень тексту дипломної роботи	листопад 2021 р.	
8.	Редагування тексту дипломної роботи	листопад 2021 р.	
9.	Подання попереднього варіанту дипломної роботи	25 листопада 2021 р.	
10.	Подання готової роботи на кафедру	10 грудня 2021 р.	

Студент _____

Керівник роботи _____

**Міністерство освіти й науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Кафедра теорії та історії політичної науки**

**Пояснювальна записка
до кваліфікаційної (дипломної) роботи
магістра
на тему:**

“Специфікація концептуалізації політичного відчуження та способів його подолання в доктринах соціал-демократії і анархо-капіталізму (на прикладі Швеції та США)”

Студент VI курсу, групи ФФІм – 21с
напряму підготовки “магістр”
спеціальності
політологія- 052
Іващенко Роман Анатолійович

Керівник:
д.п.н., доцент кафедри теорії та історії політичної науки
Шипунов Геннадій Володимирович

Рецензент:
к.п.н., доцент кафедри
політології та міжнародних відносин
НУ «Львівська політехніка»
Тишкун Юрій Ярославович

Львів-2021

Зміст

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ВІДЧУЖЕННЯ	11
1.1. Еволюція поглядів в дослідженні явища відчуження.....	11
1.2. Особливості дослідження відчуження в теорії марксизму.....	19
1.3. Специфіка відчуження в контексті історії політичної думки України.....	28
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОСМИСЛЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ВІДЧУЖЕННЯ В ДОКТРИНАХ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЇ ТА АНАРХО- КАПІТАЛІЗМУ.....	38
2.1. Характеристика соціал-демократії в контексті подолання політичного відчуження.....	38
2.2. Особливості становлення анархо-капіталізму та можливі способи боротьби з явищем відчуження.....	47
2.3. Співставлення теорій соціал-демократії та анархо-капіталізму в контексті вирішення проблеми політичного відчуження.....	54
РОЗДІЛ 3. СПЕЦИФІКА ПІДХОДІВ ШВЕДСЬКОЇ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЇ ТА АМЕРИКАНСЬКОГО ПРАВОГО ЛІБЕРТАРІАНСТВА ЩОДО ПОДОЛАННЯ ПОЛІТИЧНОГО ВІДЧУЖЕННЯ.....	65
3.1. Шведська соціал-демократична парадигма: суть, специфіка та кейс боротьби з політичним відчуженням.....	65
3.2. Лібертаріанство та анархо-капіталізм в США їхнє місце в політичному просторі й особливість способів боротьби з відчуженням.....	75
3.3. Порівняльна характеристика доктрин: Шведська соціал-демократія та Американська модель лібертаріанства, умови виходу з кризи відчуження.....	87
ВИСНОВОКИ.....	95
СПИСОК ДЖЕРЕЛ.....	98
	ВИКОРИСТАНИХ

Вступ

Актуальність. Феномен відчуження має давню історію та вже довгий час є частиною людського буття. Сучасне суспільство зіткається з багатьма викликами та проблемами, відчуження є одним з них. Політична та соціальна системи відносин не виконують своїх функцій та не забезпечують свободу вибору індивіда. Нинішня система суспільно-політичних відносин атомізована, люди віддаляються один від одного, відчуження набуває нових масштабів на які потрібно адекватно реагувати. Комплексний підхід до вивчення теорій соціал-демократії та анархо-капіталізму дозволить отримати інформацію по оптимальних та балансних способах боротьби з усіма негативними видами відчуження. Явище відчуження відкриває перед нами об'ємне поле для дослідження, оскільки проявляється в усіх сферах та прямо впливає на суспільні процеси. Проблематика відчуження досить довго знаходилася в тіні та не мала чіткого окреслення. Втім, з появою теорії марксизму вдалося виділити рамки цього явища та зрозуміти звідки воно бере свій початок. Марксистичні, а далі й соціалістичні з соціал-демократами доктринально далеко не відійшли від першочергової концепції: головні каталізатори – це несправедливі економічні відносини, низька позиція громадян в державі, відсутність реальної свободи та справедливості. Питання відчуження також намагаються дослідити та подолати представники теорії анархо-капіталізму. Прихильники теорії наголошують, що головними джерелами відчуження є держава з її всеохоплюючою монополією та деформовані економічні відносини з домінуванням грошей (неприродної валюти). Тобто, аспекти обох теорій дозволяють зрозуміти межі та силу відчуження в людському вимірі. Переведення порівняльного аналізу на практичне поле, а саме дослідження проявів відчуження в Швеції та США. Дасть змогу зрозуміти як соціал-демократія та праве лібертаріанство (анархо-капіталізм) застосовують власні ідеї за для боротьби з проявами політичного відчуження. Порівняння двох протилежних теорій дозволить зрозуміти та знайти оптимальний варіант вирішення проблеми. Також варто відзначити, що відчуження не завжди несе негативний характер, доволі часто проявляється у

формі позитивного та об'єктивного і не залежить від людського втручання.

Метою магістерської роботи є дослідження політичного відчуження в теоріях соціал-демократії та анархо-капіталізму (на прикладі Шведської соціал-демократії та правого лібертаріанства в США).

Завданням магістерської роботи є опис теорій соціал-демократії та анархо-капіталізму на предмет політичного відчуження. Проаналізувати способи подолання негативних проявів відчуження в політичному просторі досліджуваних держав. Зрозуміти основні відмінності в доктринах, які реалізуються в державах: (Швеція та США). Виведення оптимальних шляхів боротьби з проявами негативного відчуження в суспільно-політичній та економічній системах. Порівняльна характеристика обох та пошук оптимальних способів боротьби з негативним проявом політичного відчуження. Пошук спільних та відмінних точок зору на проблему відчуження в Шведській соціал-демократії та в правому лібертаріанстві США. Формування комплексної картини дослідження з підходами обох теорій для побудови схеми, яка б краще відповідала на виклики сучасності. Також вплив всіх видів відчуження на людське буття.

Об'єктом дослідження є політичне відчуження та його прояви в системі суспільно-політичних відносин. Вплив політичного відчуження на державні та суспільні взаємодії.

Предметом дослідження осмислення політичного відчуження та способів його боротьби в контексті порівняльної характеристика доктрин соціал-демократії в Швеції та правого лібертаріанства (анархо-капіталізму) в США. Спільність та відмінність теорій в подоланні проявів відчуження.

Методологія дослідження. При написанні магістерської роботи застосовувалася методологія неоінституціоналізму: відбулося дослідження функціонування політичних партій: соціал-демократичної партії Швеції та правої лібертаріанської партії США. Окрім того, була розглянута теорія політичного відчуження, способи подолання в теоріях партій: СДРПШ та Лібертаріанська партія США. Трансформація політичних інститутів відповідно

до ідей партій в контексті вирішення політичного відчуження. Також був використаний системний метод: дослідження відчуження як єдиного цілого, виходячи з його взаємодоповнюючої специфіки самовідтворення. Історичний метод: розгляд історичної ретроспективи ідей політичних СДРПШ та Лібертаріанської партії США, способи подолання політичного відчуження від початку створення політичних рухів до сучасного етапу. Об'єктивність дослідження: виведення поняття об'єктивного відчуження, яке не є частиною жодної зі згаданих теорій, а діє по принципу еволюції суспільства та є невідворотною частиною нашої реальності. Вихід з рамок теорій та опис реального впливу відчуження на суспільно-політичні процеси в Швеції та США. Абстрагування: упущення незначних аспектів обох теорій за для формування об'єктивного погляду на проблему політичного відчуження. Створення комплексного аналізу обох теорій за для наголосу на головні деталі, які допоможуть в розгляді ключових кейсів відчуження та в боротьбі з ними на етапі сучасності. Також була застосована низка наукових методів: індукція (формування загального погляду на проблему відчуження після дослідження соціал-демократії та анархо-капіталізму), дедукція (сформовані висновки виведені на основі глибокого аналізу проблеми відчуження в теоріях соціал-демократії та анархо-капіталізму), аналіз (огляд явища відчуження по частинах за для повного розбору проблеми та виведення якісного шляху подолання), порівняння (співставлення шведської соціал-демократії та американського анархо-капіталізму, порівняти підходи до подолання проявів політичного відчуження).

Ступінь вивчення теми: проблема відчуження в контексті порівняльної характеристики шведської соціал-демократії та американського правого лібертаріанства (анархо-капіталізму) не досліджувалася як окремий науковий кейс. Проте, проблематика відчуження була описана в ідеях багатьох науковців, в тому числі й в українських. Досить часто проблема відчуження згадується в працях науковці в контексті інших суспільних проблем. Однак, в наукових колах присутня позиція того, що відчуження переважно несе в собі негативний

характер та досить часто деформує свідомість людини. На сучасному етапі розвитку проблемою відчуження займається німецький теоретик Ю. Габермас. Науковець намагається пояснити причину кризових явищ в період модерну та пост-модерну через призму явища відчуження. Ще раніше питанням відчуження займалися науковці Франкфуртської школи – Е.Фромм та Т. Адорно. Створена ними концепція авторитарної особистості описувала причини формування політичного та соціального відчуження. Ще один представник Франкфуртської школи Г. Маркузе у своїй теорії одновимірної людини зачіпав проблему відчуження й відзначав, що людина матеріалізується під тиском зовнішніх чинників й починає керуватися примітивними категоріями. Важливий внесок в дослідження проблеми відчуження в соціології зробив Е.Дюркгайм, який зазначав, що з появою інтенсивної модернізації людина втрачає зв'язок з суспільством. Це провокує аномію, атомізацію суспільства та наростання відчуження людини від людини. К.Ясперс займався дослідженням екзистенційної кризи людини в контексті проблеми відчуження. Головною проблемою сучасності вважає домінування матеріального над духовним. Предметне поступово заміщує людське.

Українські дослідники теж займалися вивченням відчуження. Я.Чайковський займався дослідженням відчуження в контексті ліберальної теорії, як відчуження впливає на функціонування західних політичних систем. С.Денисюк займався дослідженням відчуження через призму суспільної комунікації. Яким чином відчуження впливає на життя суспільства та чи відчуження виступає антиподом чи формою комунікації. А.Лобанова та О.Славіна займалися дослідженням політичного відчуження в контексті суспільної дестабілізації. Наголос робиться на тому, що політична еліта відмежовуючись від суспільства поступово обмежує громадян в права та свободах. Це провокує наростання відчуження, яке поступово переростає в загальнодержавну кризу. Дослідженням відчуження в контексті глобалізаційних трансформацій займалася О.Кірієнко. Основний наголос в роботі робиться на

тому, що відчуження та деформаційні процеси в світі пов'язані. Окремо наголошується на зв'язку політичного відчуження та на кризах демократій.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновку та списку використаної літератури, який містить 53 джерела.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ВІДЧУЖЕННЯ

1.1. Еволюція поглядів в дослідженні явища відчуження

Проблематика відчуження людини в своїх проявах бере початок ще з давніх часів. Форми прояву були найрізноманітнішими: відношення людини до своїх витворів, відносини як суб'єкта (людини) та об'єкта, де в ролі об'єкта може бути як людина так і предмет зроблений суб'єктом. Якщо поглянути на початок розвитку людства, то його можна проінтерпретувати, як відхід від природи. Тому що при створенні першого допоміжного засобу людина почала спрощувати собі існування, відповідно зник попит у природньому стані. Взагалі відчуження виглядає як своєрідний виклик перед людиною, що проявляється в процесі її розвитку. Відчуження виступає не як окремий аспект науки, а як невирішена проблематика у багатьох сферах: політика, економіка, соціум, також і в вимірах індивідуальних: мораль, етика. І все це проявляється як серед широких мас, так і на побутовому рівні в сімейних відносинах. Також філософський аспект – пізнання дійсності через соціальну взаємодію та вивчення самого себе. Але особливість цього напрямку в тому, що в ході опрацювання даних, зібрана інформація демонструє різновекторність проблеми і навіть помилкові трактування. Розгляд однієї складової розкриває ще більше індикаторів для опрацювання. І до цього висновку мислителі прийшли ще в давнину. Деякі дійсно описували відчуження як комплекс проблем, що потребує вирішення, бо безсумнівно його поширення деформує індивіда, а в процесі і соціум та державному систему.

Перші реальні спроби опису відчуження спостерігаються в Древньому Китаї та Греції. Особливості їх концепцій в тому, що виходячи зі своїх ідей, теоретики намагалися викристалізувати свої підходи так, щоб вони сприяли вирішенню загальних суспільних проблем, в тому числі й відчуження.

На Далекому Сході існували цивілізації, які також мали потужну державну систему. Древній Китай був однією з тих держав, які дали великих мислителів –

одним із них був Конфуцій. Теоретик сформував низку прогресивних ідей і окрім цього, зробив великий вклад в розвиток політичної думки Китаю. Погляди Конфуція були революційними, а саме, погляди на суспільство, як на могутню структуру, яка фактично дає масу можливостей управлінському апарату. Як зазначає Конфуцій, люди, які обрані на головні державні посади повинні бути інтелектуальними і високоосвіченими, бо тільки ці якості дають змогу здійснювати правильні дії будучи ядром владного апарату. В суспільстві того часу такі особи мали повагу і велику підтримку з боку інших верств населення. Крім того, теоретик розуміє знання не як певний бар'єр, що розділяє людей чи відчужує одного від іншого, а навпаки є джерелом освіченості, яке доступне кожному. Відповідно кожен міг стати освіченим та претендувати на керівні посади. Тому такий підхід формує підґрунтя для постійної кооптації на владні посади. Це в свою чергу унеможлиблює узурпацію та сприяє зменшенню політичного відчуження. Група управлінців не є замкнутим колом осіб, а постійно змінюваним новими особами. Отже, сама можливість ротації кадрів повинна була спонукати до розвитку суспільства, вважає Конфуцій. «Якщо наставляти людей шляхом правління, заснованого на законі, і підтримувати порядок у вигляді покарання, то народ стане уникати покарань і втратить сором. Якщо наставляти народ шляхом правління, заснованого на чесноті і підтримувати порядок шляхом правил, то з'явиться сором і він стане слухняним» [26, с. 148]

З цього твердження стає зрозумілим, що Конфуцій бажав розробити систему загального порядку, яка б поєднувала у собі цінування закону та бажання до пізнання чеснот. Саме за таким способом люди розумітимуть всі дії влади. І це фактично створює систему двобічного зв'язку, заснованого на знаннях моральних прав та на верховенстві закону. Відповідно, елементи політичного відчуження, які тоді проявлялись у системах не мали змоги реалізуватися зважаючи на рівень політичної культури та поваги до закону. Коли держава стоїть на чолі з верховенством закону та загальносуспільним розумінням чеснот, відчуження просто не може проявитись.

Далі було б доречно згадати Древню Грецію з її політичною системою та постійними коливаннями всередині неї. Греція за період свого існування зазнала багатьох змін в політичній системі, які досить сильно дестабілізували внутрішню ситуацію в країні. Необхідно розпочати з того, що в Греції вже було сформоване поняття громадянин і суспільний прошарок з таким статусом був здатний впливати на політику власної держави, хоча кількість цих людей була незначною.

Тут доречно згадати такого великого філософа-мислителя Платона, який зробив значний вклад в розвиток політичної науки. Його ідеї дозволили досягнути місце відчуження в системі політичних відносин. Наступні слова Платона демонструють, які форми правління ведуть до хаосу. «Найгірше із зол на землі, за Платоном, — тиранія (деспотія, незаконна монархія), на другій сходинці після неї — олігархія (незаконна влада небагатьох). У одній з своїх головних праць на перше місце серед форм правління Платон висуває аристократію (законну владу небагатьох), що втілена у розумі і мудрості філософів, доповнену волею, енергією і мужністю стражів та чуттєвістю, смиренністю і врівноваженістю людей фізичної праці. Така взірцева справедливість ідеальної держави може порушитися через з'яву приватної власності на землю та житло, тобто втрати якостей тим чи іншим станом, порушенням гармонії, рівноваги їхніх інтересів і прагнень. Тоді держава перестає бути ідеальною аристократією філософів і набуває форми тимократії, тобто панування «найсильніших і найхоробріших». Привертає увагу й думка Платона про дві форми правління, від яких живляться всі інші: монархія як втілення непомірної влади і демократію як втілення непомірної свободи.»[18, с. 626] Платон вважав, що його ідеальну державу можна втілити, питання її реалізації залежало від бажань суспільства. Окрім цього, система могла бути гармонізована, на думку мислителя, як тільки кожен виконуватиме свою роль, що відведена для нього в суспільстві. Філософи мають займатися управлінням державою, так як тільки вони годяться для цієї служби. Це їхній прями́й обов'язок перед громадянами. Коли фахівець здійснює свою роботу ефективно, заперечень з боку суспільства бути не може. Безперечним є

той факт, що як така система підпорядкування – відсутня, а отже і будь-яке пониження інших. Акцент робиться лише на тому, що кожен виконуватиме свою роботу і це дасть змогу державному двигуну працювати правильно. Отже, теоретично в такій системі суспільно-політичних зв'язків відчуження не може проявитися. Такий підхід побудови держави корелюється з ідеями комунізму і соціалізму, за логікою яких система мала би не пригнічувати, а працювати на суспільство аж доки не зникне потреба в її існуванні. Вона фактично унеможлиблює/мінімізує бюрократизм і невдоволення суспільства. Це ті речі, які фактично є показниками наявності політичного відчуження. Платонівська ідеальна держава передбачає створення безпечної процвітаючої системи. Теоретик пропонує створити систему, де панує спільність в усьому, правителі не мають права на приватну власність, інститут сім'ї анулюється. Безумовно, в ідеальному вимірі Платонівської держави, відчуженню місця не має. Проте, це породжує соціальне відчуження, без інституту сім'ї суб'єкти стають замкнутими у собі. А це у свою чергу тягне різні психологічні потрясіння. Створення образу ідеального суспільства складне в реалізації. Відповідно, платонівський комунізм можна вважати успішною спробою консолідувати та вивести суспільство на новий рівень розвитку. Окрім цього, при належному функціонуванні всіх сфер людського буття, система позбавляла б себе будь-якого відчуження, хоча й не толерувала будь-яку внутрішню альтернативність.

Не менш важливий вклад зробив і Арістотель, учень Платона. Теоретик зазначав, що більшість форм правління негативно впливають на функціонування політичної системи. З погляду Арістотеля, демократія є найбільш прийнятним варіантом – так як більшість повинна бути контрольована правлячою меншістю. І що важливо, якщо система працюватиме у вигляді двох стороннього контакту\комунікації, то рішення будуть прийматись швидко і що найголовніше відбуватиметься задоволення інтересів суспільства, а це вже дорівнюватиме ефективності. Контроль та якість стануть головним важелями демократії. Меншість, яка буде представництвом, повинна бути гідна цієї посади, «все взагалі політичне управління доручається тим афініям, хто опиняється

найбільш здатним служити державі як особисто, так і матеріально ...»[2]. Як ми бачимо мислитель пропонує таку систему, яка має контроль з боку більшості, але й самі управлінці повинні бути компетентні. Відповідно, ми спостерігаємо, що Арістотель подав не просто приклад демократії, а навіть симбіоз демократії та олігархії без їхніх негативних аспектів. Як і попередній варіант Платона, арістотелівська теорія формує систему суспільної участі та управління представниками. Відповідно, суспільство буде зацікавлене в управлінні державою та у всіх допоміжних функціях, влада у свою чергу буде підзвітна і всі свої дії буде ініціювати тільки з вимог громад. Як ми бачимо, варіант Арістотеля з його представленою політиєю є прийнятним та простішим в реалізації на відміну від варіанта Платона, як з позиції логіки, так і з позиції подолання негативного відчуження. Проте, варто зазначити, що кожна система небездоганна і має свою слабкі місця. Також треба приділити увагу самій реалізації систем представлених теоретиками. Платонівський комунізм є досить складним у реалізації, так як варто повністю демонтувати діючу систему і створити щось абсолютно нове, а саме, соціальну рівність та повну віддачу державі з боку індивіда. Варіант Арістотеля, переводить все на суспільний контроль та компетентність управителів. Все, що необхідне для нормального функціонування, наявність комунікації та бажання взаємодіяти задля блага держави. Безумовно обидві системи є далекі від істинного вирішення проблеми відчуження, але на зазначеному етапі розвитку людства – це безперечний прорив.

Варто відзначити, що у філософів Стародавнього Світу описуються різні аспекти проблеми відчуження: людини від суспільства, держави, різних соціальних шарів один від одного. Зокрема, юридична та соціальна складова ретельно описується в теорії Конфуція. В ідеях грецьких теоретиків наголос робиться на входження людини в політику, проте, основною проблемою залишається соціальна та політична нерівність і нестабільність, яка описана вище. Проблема соціальної нерівності розривала грецькі суспільства. Запропонований спосіб побудови ідеальної держави Платона покликаний вирішити цю проблему, хоча і є досить складним в реалізації.

До проблеми відчуження людини зверталися і в Середньовіччі, проте, дещо в іншому контексті. Основний акцент робився на релігійному факторі та домінуванні церкви. В цьому контексті, вбачається концептуальна зміна поглядів в порівнянні з ідеями попередніх століть. Якщо раніше теоретики намагалися вирішити комплекс суспільних проблем, то в Середньовіччі основна проблема - це відчуження людини від Бога: «Духовна смерть є нічим іншим як відчуженням людини від Бога...» [13]

Новий час дав імпульс для трансформації розуміння місця людини у світі, також змінився підхід до розуміння проблеми відчуження. Концепція відносин Людина-Бог, що притаманна періоду Середньовіччя відійшла, а на зміну прийшла більш чітка система відносин людина-людина, людина- предмет (в ранньому лібералізмі).

Реальним прогресом в період Нового Часу стало створення теорії природнього стану та суспільного договору. Ці поняття повністю змінили ставлення до державного формування та суспільних відносин. І першим представником даних підходів був Т.Гоббс. Теоретик зазначає, що природній стан – це «війна всіх проти всіх» де кожен намагається захистити своє. Тобто такий стан породжує індивідів-егоїстів. І тільки за рахунок боротьби і певних особистих якостей можна досягти бажаного результату. Ця тенденція демонструє те, що люди в такому стані повинні відчужити мораль, етику і просто діяти згідно інстинктам. [5, с.335] На думку мислителя, це є неприпустимим і потребує негайного вирішення. Так як при такому розкладі багато людей є абсолютно беззахисними і просто можуть бути подолані сильнішими в умовах природнього відбору. Людина насамперед істота соціальна і потребує комунікації та захисту. Відповідно створення інституту держави є необхідною мірою для підтримки людей, що цього потребують. Спостерігається подібність до грецького суспільства якому притаманне соціальне відчуження, але зі способом вирішення. Інститут держави фактично стає оплотом і покликаний задовольнити першочергові потреби людини. «Поза громадянським станом - завжди війна. Звідси очевидно, що впродовж того часу, коли люди живуть без

загальної влади, яка б усіх тримала у страху, вони перебувають у становищі, яке називається війною, і це війна всіх проти всіх. Бо війна полягає не лише у битві чи бойовій дії, а й у проміжку часу, коли дається достатньо знаки воля до змагання у битві. Ось чому поняття часу треба розглядати як таке, що належить природі війни, так само як воно належить природі погоди. Бо так само як природа сльоти полягає не в одній чи двох зливах, а у вірогідності цього впродовж багатьох днів поспіль, так само і природа війни полягає не в боях як таких, а у ситуації, про яку відомо, що вона веде до неї впродовж часу, коли немає впевненості у зворотному. Решта часу є мир.» Природній стан є часом регресу і тільки його згортання може припинити відчуження.[5, с.342] Також мислитель зазначає, що держава є тим монстром, якого необхідно створити та відчужити свої права на користь вищого блага. Т.Гоббс відкрито не апелює до створення монархії, але судячи з контексту така форма правління є максимально прийнятна. Бо тільки сильний правитель може об'єднати всіх під своєю егідою. Процедура формування держави передбачає укладання людьми договору, який є формальною частиною, а де-факто делегує повноваження правителя. Людина, на думку Т.Гоббса, має відчужити частину себе на користь більшості і створити того «Левіафана», в якому панує порядок. Відчуження себе на користь держави - є істинне благо, бо тільки при такому розкладі люди зможуть забезпечити себе всім необхідним і при цьому бути в безпеці. [5]

Повертаючись до суспільного договору, варто окреслити його більш чіткіше. Поза сумнівом, це є процес відмови людей від особистого суверенітету на користь правителя або ж іншій владі, щоб отримати або підтримати суспільний лад, який би базувався на верховенстві права. Оксфордський словник витлумачує це поняття таким чином: «Суспільний договір – це неявна згода між членами суспільства щодо співпраці та допомоги один одному»[51] Цей договір є прямим проявом відчуження, в першу чергу політичного. Вище прописана одноразова акція участі суспільства у формуванні держави не має позбавляти активності у політиці, навіть при умові задоволення першочергових потреб. Така система буде працює неефективно і водночас зросте рівень невдоволення,

що може призвести до радикальних змін. Негативним аспектом є створення суспільного договору, яке уособлює примарну свободу та безпосередню залежність від державного інституту.

В теорії раннього лібералізму Д.Лока представлені ідеї нового погляду на питання відчуження, місця держави та людини. Д.Лок розробив оновлену теорію договору, після проведення ревізії в поглядах Гоббса та вивів більш ефективний варіант формування держави. Д.Лок зазначає, що природній стан не має ніяких обмежень, а навпаки є часом загального порядку та процвітання. Держава виступає інструментом введення цих природніх норм на законодавчий рівень. «Оскільки люди ... за природою є вільними, рівними та незалежними, то ніхто не може вийти з цього стану і бути підпорядкованим політичній владі іншого без своєї власної згоди. Єдиний шлях завдяки якому будь-хто відмовляється від своєї природної свободи і надягає на себе кайдани громадянського суспільства, – це згода з іншими людьми про об'єднання у співтовариство для того щоб зручно та мирно сумісно жити, спокійно користуючись своїм майном, знаходячись у безпеці, ніж будь-хто поза цим суспільством... Коли будь-яке число людей таким чином погодилося створити співтовариство, або державу, то вони тим самим вже об'єднані і складають єдиний політичний організм, в якому більшість має право діяти та вирішувати за інших.»[20, с.350] Ця теорія пропонує своєрідну модифіковану демократію з використанням низки природніх правил, трансформованих в закон. На думку Д.Лока, природній стан це - один з еволюційних етапів людства, який згодом переростає в державу, де має панувати верховенство закону.

Важливою відмінністю є те, що Д.Лок вбачає у державі можливість, на відміну від Т.Гоббса, де держава виступає засобом. Держава, як можливість у Д.Лока дещо збігається з поглядом Конфуція на державу. Де люди також контролюють державні процеси й безпосередньо від їхньої праці залежить майбутнє головного інституту. Система, яка побудована на відкритості та на загальному благу унеможливує прояви політичного відчуження. Отже, Д.Лок доповнює систему Т.Гоббса і своїм підходом намагається вирішити основні

проблеми, які постають в процесі створення гоббсівської держави. Д.Лок описує відчуження як вимушене зло, що при належному функціонуванні держави анулюється. Проте, слід зауважити, що обидва теоретика термін відчуження не використовували.

Г.Гегель звертаючись до проблеми відчуження описує її як комплекс суспільних проблем «Правовий стан виникає як стан відчуження, який є наслідком розпаду моральності і роздробленості всезагального на атоми...» поява закону ставить суспільство в певні рамки, які не завжди покликані відстоювати їхні інтереси. «Громадськість може організуватися в систему особистої незалежності і власності, особистого і речового права і незалежним чином домагатися здійснення своїх одиничних цілей. Але ці права особи і правила суспільного життя дійсні лише в уряді та державі. Іншими словами, достеменно дійсною є держава, а не суспільство і особистість.»[30] Отже, правове відчуження виступає як додатковий елемент політичного, судячи зі слів теоретика. Конституція посилює владу, а не суспільство, відповідно, порушується суспільна комунікація, яка породжує політичне відчуження.

Багато теоретиків наголошують на тому, що проблематика відчуження є важливою, проте розглядають її в комплексі інших суспільних проблем. Що не дає змогу сформуванню повноцінний підхід з належною методологічною базою та підходами. Не менш важливим є те, що жоден теоретик не ставив перед собою мету розібрати безпосередньо явище відчуження, його вплив, логіку, структуру на суспільно-політичні потреби. Однак, спроби опису політичної комунікації дозволили сформуванню бачення того наскільки розростається політичне відчуження в системах через історичну ретроспективу.

1.2. Особливості дослідження відчуження в теорії марксизму

Промислова революція в 19 столітті спричинила кардинальні зміни сприйнятті людини, її місця в системі, поява капіталу як окремої економічної сили, це все автоматично збільшило поле для дослідження відчуження. Перехід

виробництва від ручного до машинного змінило ставлення до трудового капіталу. Якщо раніше людина повністю контролювала процес і могла проводити аналіз своєї роботи, то після промислового перевороту, людина повинна була займатися пошуком себе в новосформованій системі. В процесі цього зародилася нова система соціальних відносин. Потрібність людини стала під питанням, бо її ефективно почав замінити механізм. Промисловість стала беззаперечним домінантом, а людина трансформувалася в додатковий елемент. Першим хто звернувся до цієї проблеми був К.Маркс. У своїх працях теоретик намагається провести аналіз капіталістичної системи та місця людини в ній. У своїй ранній роботі «Економічно-філософські рукописи 1844р.» з'являються перші спроби опису соціально-економічних проблем в тому числі й самого відчуження. Поява нових соціальних груп змінила сприйняття людей один одного. [22]

К.Маркс вбачав головну проблему в експлуатації робітничого класу. Нова капіталістична система відносин стала своєрідною безальтернативністю для робітничого класу. Тобто потреба в робітнику перестала бути проблемою для підприємців, його почали ефективно замінити механізми. Більш важливими почали ставати продукти виробництва, бо попит на них невідомо зростає. Цей суспільний лад створив умови, при яких суспільство розділилося на експлуататорів та експлуатованих, відповідно такий формат є не прийнятним по відношенню до свободи людини. Ідеї К.Маркса по цьому питанню були революційними, так як при формуванні своєї теорії він знаходить способи вирішення проблеми соціальної несправедливості. Капіталізм був необхідним злом для створення нового панівного режиму, відзначає К.Маркс. При переході суспільства на наступний етап розвитку, необхідно використати надбання капіталізму задля його ж і створити абсолютну нову систему суспільних відносин де всі будуть рівні у правах.

К.Маркс окреслює капіталізм як фундамент відчуження. Якщо розглядати конкретно відчуження як явище, то на думку К.Маркса воно з'являється набагато раніше, ніж в Древній Греції чи Китаї. Суспільний лад, який був на початку

зародження людства виглядав ідеальним, бо не існувало жодних обмежень, ніхто не суперечив іншому, ніхто не ставив себе вище іншого, таке суспільство не створювало внутрішніх конфліктів, так як не було для них прецедентів, кожен жив в своє задоволення. На думку К.Маркса, поява першого знаряддя праці стало переломним моментом і саме із-за цього людина автоматично відчужила себе від природи. Людина перетворилась у незалежну істоту і більше не мала опиратись на природу. Еволюційний процес призводить до того, що формується поділ на класи. Той хто користується усіма доступними благами, той автоматично стає вищим від іншими. Після підкорення виникає потреба легалізації керування суспільством. Це призводить до формування державного інституту, який закріплює соціальний поділ та законно відділяє одних від інших.

Також важливо зазначити, що природньою властивістю усіх видів істот є гуртування, родова сутність людини, те без чого людина не може нормально жити і функціонувати. К.Маркс виходить з того, що власне рід для людини є необхідною умовою її становлення, так як спочатку індивід користується благами даного угруповання, а коли відбувається перехідний етап, індивід від'єднується від роду. К.Маркс формулює тезу в якій явище відчуження описано в контексті сімейних відносин: «Родова сутність людини – як природа, так і його духовне родове надбання – перетворюється в чужу йому сутність, в засіб для підтримки його індивідуального існування. Відчужена праця відчужує від людини його власне тіло, так природу поза ним, як і його духовну сутність, його людську сутність. Безпосереднім наслідком того, що людина відчужена від продукту своєї праці, від своєї життєдіяльності, від своєї родової сутності є відчуженням людини від людини. Коли людина протистоїть самому собі, то йому протистоїть інша людина.» Якщо коротко проаналізувати слова К.Марка, то стає зрозумілим, що первинним є відчуження Людини від Природи, в процесі цього виникає потреба в консолідації, люди формують роди – невеликі суспільні групи де кожен захищає іншого. Втім, кожна з груп має свій погляд на життя, відповідно інтереси всіх груп не можуть збігатись, а отже, це та точка де починає проявлятися соціальне відчуження. Коли індивід знаходиться всередині родової

системи, він намагається взяти по-максимуму корисного для себе, створює внутрішній розкол, що за собою провокує родову ворожнечу і відчуження людини від людини. Далі це провокує атомізацію суспільних одиниць, які існують задоволенням власних інтересів [22,с.567]

К.Маркс значно розширює проблематику відчуження, робить детальний аналіз економічної сфери. Раніше було згадано про відчуження людини від природи з появою перших засобів, які зробили людину незалежною. Але з розвитком людства та появою капіталізму з'являється велика кількість проблем у відносинах робітник і капіталіст(роботодавець). Робітник перетворюється у той самий продукт або річ, яку він виробляє, тобто знаходиться в однакових умовах з предметом, який створює. На думку К.Маркса це є центральною проблемою, оскільки, людина в такій системі просто розчинюється і трансформується у засіб для досягнення певного результату. Цей процес К.Маркс описував як «опредмечення», тобто відкидання робітника з дійсності і перетворення його на звичайний продукт.[22] Крім вище зазначеного, увага також акцентується на тому, що продукт створення в ході виробництва займає вищі позиції, ніж люди, які його виробляють. Оскільки, потреба в продукції буде незмінною, то люди постійно будуть відчужувати частину себе на користь матеріального. Прикладом є процес приготування їжі, те без чого людина не може існувати. Відповідно, щоб задовольнити власні потреби їй необхідно прикладати зусилля, щоб забезпечити себе. Отже, людина постійно вимушено себе відчужує для того задоволення своїх певних потреб. Сам процес існування людини передбачає низку постійного відчуження: формування сім'ї, праця, соціальні взаємодії, створення держави.

Дані тези можна підкріпити влучною цитатою К.Маркса, де він виходить за межі економіки: «Чим більше робочий втомлює себе на роботі, тим сильнішим стає чужий для нього предметний світ, створений ним сам проти самого себе, тим біднішим стає він сам, його внутрішній світ, тим менше майно йому належить. Точно так сама справа і в релігії, чим більше вкладає людина в Бога, тим менше залишається в ній.» [22, с. 564] Судячи з цього, якщо людина буде

здіяна в такому циклі, то її відчуження буде зростати, адже продукт її виробництва постійно матиме попит в порівнянні з нею. Відповідно, людина сама опередмечується та стає засобом для досягнення цілі, в цьому циклічний процес роботи. Із-за цього духовний світ людини біднішає й поступово відпадає стимул розумового розвитку. Матеріалізація людини провокує зниження політичної участі, політичної культури, деградацію, нігілізм. К.Маркс проводить аналогію з релігією, а саме на відносинах людина і Бог. Задля задоволення своїх духовних потреб людина в процесі відчужує частину себе, як і у варіанті з державою, але задовольняється отриманою ілюзією. [22, с.561]

Вище було згадано за відчуження від своєї сутності на якій К.Маркс постійно робить особливий акцент. З розвитком трудових відносин та механізацією виробництва, людина теж пройшла своєрідну трансформацію, оскільки, надалі ставлення до робітника змінилося, більшість задач виконував механізм і як така потреба в деяких видах праці поступово зникла, вслід за цим і зникла та людина, яка існувала до того. Подібне функціонування людини відкидає потребу в розумовому та духовному розвитку. На цьому К.Маркс постійно акцентує увагу, людина відчужує свою духовну та розумову частину і повністю зосереджує свою увагу на робочому процесі без якого просто не зможе прожити, оскільки він дозволяє забезпечити себе матеріально.

І ще важливим атрибутом відчуження за К.Марксом є – відчуження робітника від продукту праці. Розглядаючи відчуження за теорією марксизму, можна спостерігати ту тенденцію, що відчуження є взаємодоповнюючим. Якщо згадати, то первинним відчуженням людини було відчуження від природи. Людина перестала використовувати природні блага й стала жити незалежно. Промисловий переворот має схожу концепцію, оскільки тепер людина стала тим непотрібним сегментом. Капіталізм запусив нові тренди в яких система відчужила людини як непотрібний елемент. Оскільки, потреба в продукті зросла, то й пропозиція буде відповідна. Людина проходить етап опредмечення і кінцевому результату продукт виробництва обходить людину по важливості.

Всі форми відчуження згадані вище – є центральними проблемами на

думку К.Маркса, а саме: відчуження людини від людини, відчуження людини від природи, відчуження людини від своєї сутності, відчуження людини від продукту праці. Варто зазначити, що всі вище перераховані типи відчуження є взаємодоповнюючими з кожним етапом розвитку людства. Проте, проблема відчуження розглядалась тільки в контексті загальнолюдських проблем, але вже з появою ринкових відносин, відчуження почало проявлятися і там, бо взаємодія робітника і капіталіста по концепції схожа у відносинах суспільство і влада. Отже, при порушенні або неналежній комунікації відбувається процес відчуження. Такі теоретики як Г.Гегель та К.Маркс зробили акцент на цій проблемі, яка вивела суспільні відносини на рівень ворожнечі.

К.Маркс наголошуючи на цьому і розроблював свою теорію, щоб показати до чого призведе розростання капіталізму. На думку теоретика, необхідно створити систему схожу за принципом дії до природнього стану, коли людина була залежною від природи і користувалась її благами, де індивід був вільний у всіх відношеннях.

Варто також відзначити, що ранні ідеї К.Маркса були зосереджені на питанні впливу релігії на суспільні маси і як вона сильно змінює свідомість людей. К.Маркс підтримував ідеї Фейєрбаха, які стосувалися релігії, а саме: «Фейєрбах виходить з факту релігійного самовідчуження, з подвоєння світу на релігійний, уявний світ і дійсний світ. І він зайнятий тим, що зводить релігійний світ до його земної основи. Він не помічає, що після виконання цієї роботи головне-то залишається ще не зробленим. А саме, ту обставину, що земна основа відокремлює себе від самої себе і переносить себе в хмари як деяке самостійне царство, може бути пояснено тільки саморозірваністю і самосуперечністю цієї земної основи. Отже, остання, по-перше, сама повинна бути зрозуміла в своєму протиріччі, а потім практично революціонізувати шляхом усунення цього протиріччя. Відповідно, після того як, наприклад, в земній сім'ї знайдена розгадка таємниці святого сімейства, земна сім'я повинна сама бути піддана теоретичної критиці і практично революційно перетворена.» [23,с.4] Стає зрозумілим, що люди намагаються втекти від реальних проблем, шукаючи

духовного покою, тим самим будують уявне царство в якому все ідеальне і вірують в нього. К.Маркс підтримує позицію Фейєрбаха в тому, що люди відчужують реальний світ і не хочуть вирішувати проблеми своїми силами, а покладаються на вищі сили. Людина в таких умовах намагається відчужити реальність і повністю віддає себе духовному, відносинам людина і Бог. В кінцевому результаті виходить, що людина витрачає ресурси, але нічого від цього не отримує, окрім примарного духовного задоволення. До цієї тези варто додати цитату Вольтера, де він влучно описав необхідність релігії: «Якби Бога не існувало, його варто було б придумати.» [3] Пізні ідеї К.Маркса мали схожий контекст, він характеризував релігію як необхідну умову для нормального функціонування суспільства. Релігія і надалі залишається провідною силою для більшості населення, в ній кожен може знайти духовну й самовідчужитися від реального світу. Цілком ймовірно, що релігія й була тим своєрідним бар'єром для капіталізму свого часу, оскільки, силами релігії люди намагались задовольнити свої потреби. Стримуючий фактор зменшував рівень напруги в суспільстві.

В контексті дослідження проблеми відчуження доречно згадати А.Шаффа – польського марксиста, який зробив значний вклад у розвиток концепції відчуження. А.Шафф піддає критиці ідеї К.Маркса, останній розглядає відчуження суто в економічних відносинах людей, але проблема існує і поза цією сферою. Теоретик робить наголос на тому, що у свій час К.Маркс та Ф.Енгельс могли дозволити собі подібні фантазії і надихати робітничий клас своїми ідеями, але по справжньому важливими ці ідеї стають тільки на початку 20 століття. А.Шафф вважає, що значною помилкою К.Маркса було означення поняття клас, бо при використанні такого значення нівелюється індивід. Якщо мова йде про реальні зміни в системі, то основою цього процесу має бути індивід. К.Маркс писав, що індивід має формуватися в соціумі, саме по цій причині Маркс не занурюється в поняття індивіда, так як першочерговим завданням комунізму є формування безкласового суспільства. А.Шаффа вважає, що капіталізм є останнім етапом людства в контексті відчуження, бо це той ступінь де

відчуження не може перерости у вищу форму, оскільки, відсутнє джерело відчуження. За словами А.Шаффа, капіталізм можна характеризувати як найвищий ступінь відчуження. Взагалі, корінням відчуження вважав саму сутність людини, стосовно цього окремо відзначає, що К.Маркс зупинився на проблемі товарно-економічних відносин, хоча основною проблемою є природа людини. А.Шафф вважає, що створення безкласового суспільства не вирішить проблеми відчуження, а навпаки запустить зворотній механізм. «На жаль, каже А.Шафф, відчуження не тільки може бути, але і є при соціалізмі, а не тільки в світі приватної власності.» К.Маркс апелював до того, що з переходом до комунізму зникне проблема відчуження, бо фундаментом відчуження виступає капіталістичний лад, який будує систему підпорядкування, де капіталіст відчужує свободи пролетаріату. Здобутки капіталізму повинні стати тим фундаментом, який сприятиме побудові соціалізму, а згодом і комунізму. А.Шафф вносить контраргумент стосовно такого твердження, перехід до комунізму не вирішить проблеми відчуження, бо революційний дух формує революційні еліти, які не допустять формування комунізму, а навпаки сформуують нову політичну кон'юнктуру. Саме в еліті, А.Шафф вбачає джерело відчуження, адже правлячий клас завжди буде вище порівняно з іншими. А.Шафф ще підкріплює свою тезу наслідками більшовицької революції в Росії, де за основу взяли теорію К.Маркса і намагались створити систему, яка б функціонувала на засадах соціалізму. Втім, поява бюрократизму та розростання корупції повела систему проти ідей комунізму К.Маркса. Після затвердження комунізму, всі повинні опиратись на новий формат суспільних відносин і робити все необхідно задля збереження та підтримки панівного режиму. Тільки в такий спосіб можна реалізувати ідею безкласового суспільства, яке поступово відмовиться від необхідності державного інституту, вважає А.Шафф. [49, с.145]

А.Шафф вважає єдиним способом вирішення проблеми відчуження – це культурна еволюція. Реалізація цієї культурної програми направлена на теоретиків марксизму та філософів, які повинні проводити освітні акції, які направлені на формування істинного призначення бюрократії. Можливий й

інший варіант, який спроможний деформувати систему, це породження ворожнечі між людьми, яка буде відчужувати права та свободи інших. Людина в ході трансформується в об'єкт як було при капіталістичних відносинах. Акцент необхідно робити на суб'єкті, бо саме йому властива своя особлива думка, яка має право на існування, особливо якщо це стосується державотворчих питань. Не соціум повинен формувати індивід, а сукупність індивідів формує соціум і є запорукою нормального суспільства.

Як зазначає А.Шафф: «Сутнісна проблема відчуження людини залишається в основі діалектики філософа», [13,с.204]. Відповідно це залишається в дискурсі філософів-теоретиків, які досліджують питання та намагаються окреслити його межі та способи вирішення. Все вищезазначене можна коротко узагальнити зробивши невеликий висновок.

Концепція відчуження пройшла еволюцію за етап розвитку марксистської теорії, а сама концепція більше не розглядалась як одна з суспільних проблем, а була описана як одна з головних проблем капіталістичного ладу. Крім того, чітко описано між якими суб'єктами набувало сили явище відчуження. Необхідно згадати, які форми виділяв К.Марксом: людини від людини, людини від продукту праці, людини від власної сутності, людини від природи. Кожна з форм відчуження є взаємопов'язаною. Способом вирішення проблеми відчуження, К.Маркс вважав, пролетарську революцію, яка трансформує систему так, що буде встановлено безкласове суспільство і відчуження як явище зникне. Проте, польський марксист А.Шафф доводить, що за таких умов відчуження не зникне так як буде потреба у існуванні управлінського апарату, оскільки, для цього необхідні обранці яких необхідно контролювати. Це автоматично формує ті самі засадничі відносини влада-суспільство. На думку теоретика, саме культурна еволюція суспільства дасть поштовх до переосмислення головних принципів буття.

Варто зазначити, що все вище перераховане неможливе без всезагальної підтримки. В суспільстві завжди будуть керівники і ті хто підпорядковуються, ці два типи людей передбачено ворогують, що й провокує в результаті відчуження.

Психологічний аспект породжує небажання створення системи в якій всі мають бути рівними, відповідно деякі індивіди користуючись привілеями і видозмінюють систему під себе. Отже, сама сутність людини відкидає існування будь-якої. Це демонструє той факт, що відчуження неможливо подолати без допоміжних авторитарних опцій. Якщо розглянути варіант авторитарного режиму, то одразу стане зрозумілим, що на умовах примусу відчуження не буде подолане. Варіант А.Шаффа, також виглядає сумнівним в контексті просвітництва. Адже залучити суспільні групи до такої активності теж доволі утопічно. Тодішнє і нинішнє суспільство функціонує за принципом матеріальної корисливості.

Первинне відчуження можна констатувати як людську безневинність, яку вона втратила при відході від природи. Поява чергового типу відчуження демонструє відхід людини від первинних цінностей. Отже, всі наступні етапи появи нових цінностей також можна констатувати як своєрідний етап відчуження.

Тому марксистський підхід, як і ліберальний не здатні вирішити проблему відчуження, а тільки намагаються долати наслідки. Саме відчуження є частиною людства. Відчуження діє подібно інстинкту, його неможливо здолати системно, а можна тільки підтримувати задля недопущення розростання. Рівність без загальної віддачі та ефективності не зможе існувати. Людина істота неідеальна і відчуження є одним із тих пороків, що не зникає. У варіанті певної утопії можливість подолання відчуження є реальною. Проте, спираючись на реальні показники ми бачимо, що місце відчуження разом з людиною. Здолати це явище безкласовість неспроможна. Необхідна значна ресурсна база та повна віддача кожного індивіда без виключень. Проте, таку систему довго тримати неможливо в силу того, що людина піддається спокусі й може зламатися. Суть подолання відчуження свідомо жертва індивіда.

1.3 Специфіка відчуження в контексті історії політичної думки України

Проблема відчуження епізодично була описана в багатьох наукових працях від Конфуція до К.Маркса. Суспільно-політичні проблеми завжди намагалися вирішувати відштовхуючись від досвіду минулих поколінь та на основі аналізу того матеріалу і теперішнього будували способи вирішення. Як було згадано вище, відчуження- це явище давніх часів і вирішити її дорівнюватиме вирішенню більшості нагальних суспільних проблем. Історія України мала в давнині науковців подібних до європейських світил того часу. Нагальним прикладом є український теоретик суспільного договору Станіслав Оріховський. Концепція цього науковця дуже схожа за логікою викладу до Т.Гоббса. На період XIV століття ситуація з суспільно-політичними відносинами була ідентична майже для всіх європейських країн. С,Оріховський знайшов рішення цих проблем сформувавши інструкцію управління державою для польського короля. Логіка базувалася навколо процвітання та взаєморозуміння. Варіант Т.Гоббса навпаки передбачав продукував насилля та безвихідь. Відчуження складало фундамент таких відносин. Люди опиняються в ситуації коли необхідно вибрати менше зло. В Т. Гоббса під меншим злом позиціонується держава. Тобто Т.Гоббс не відкидав того, що держава далеко недосконалий інститут, але нині немає якісного замітника.

С.Оріховський сфокусувався навколо ідеї природнього права. Сам концепт стояв вище від державних законів на думку теоретика. Самі людські закони можна змінити при необхідності. Це в черговий раз демонструє те, що їхня сила стоїть під питанням. Державні закони особливо того часу формує мала група людей без відома інших соціальних груп, а це автоматично відмежовує інших від державної участі. Також в теорії С,Оріховського багато спільного з теорією Н.Макіавеллі в контексті моралі та етики. Правителя повинно турбувати суспільне благо, нарощення патріотизму, сам монарх повинен бути відданий служінню державі. Крім цього прослідковується єднання з теорією Д.Лока в контексті приватної власності. Людина і приватна власність є речами неподільними, матеріальну складову не можна відкидати, бо це те, що утримує індивіда. Такі ідеї були прогресивними як для XIV століття, враховуючи те, що

така система відносин покликана «посилювати державу і всіх її нужденних». Однак, це йде в розріз із ідеями марксизму в контексті відчуження. Влада та інші керівні структури зловживають владою та використовують суспільство в своїх інтересах. Крім того, приватна власність руйнує міжсуспільні зв'язки і не дає можливості сформувати соціум взаємопідтримки. [43]

Природне право не зникає і є дуже важливим, за це зазначав ще Д.Лок. Держава дає необхідний інструмент, щоб змінювати закони, більше того від природних правил потрібно формувати закон для набуття ще більшої значимості. За це зазначав український теоретик «Звичай - має першість перед статутом. Бо статут, то тільки надання звичаю зовнішнього правної, окресленої форми. Звичай ближчий людям, їхній психіці і правним потребам»[43]. Варто зазначити, що С.Оріховський створив свою теорію задовго до появи подібних у Т.Гоббса та Д.Лока.

Повертаючись до проблематики відчуження в Україні, варто зазначити, що українські теоретики також не згадують про явище, а розглядають в контексті загально-суспільних проблем. За довгий час української залежності якісних витоків по цій тематиці не було, окрім вище згаданого С.Оріховського з його природнім правом. Дослідження проблеми відчуження актуалізувалося тільки під кінець ХІХ століття в період коли про нього почав писати К.Маркс. В ХХ ст. популяризувалась доктрина соціалізму, яка виглядала справедливою та ефектною по відношенню до суспільства за період залежності. Більше того ідеї марксистського комунізму популяризувалися й на території всієї Російської імперії. Безпосередньо на території України ідеї соціалізму відстоювали та поширювали: М.Драгоманов, В.Винниченко та частково М.Грушевський. Проте, щоб більш детально проаналізувати тематику відчуження на Україні в цей період, варто означити чому ідеї соціалізму популяризувалися серед теоретиків.

Після популяризації ідей соціалізму еліта бажала скооперувати сільську общину для створення земельних союзів, проте, серед населення переважав індивідуалізм. Українське селянство було більш розвинутим як соціальна інституція порівняно з іншими народами, що входили до Російської імперії на

відміну від російського селянства, яке було подібне до первісного укладу і відчувало інновації у веденні персонального господарства. Відповідно, підлягало трансформації в общину. Українці вважали чужим соціалізм і всі його похідні принципи. Община передбачала виконання ряду управлінських та організаційних функцій. Проте, якщо громада могла самоорганізуватися та виконувати ці самі функції без примусу, то це було б більш ефективно і якісно. Входження ідей об'єднання подібне Гоббсівському утворенню держави, бо передбачає відмову від попереднього суспільного укладу і відчуження в цьому контексті виступає як негативне явище – відмова від установленого порядку та перехід на новий формат суспільно-політичних відносин. Російських селян влаштовував общинний спосіб землеволодіння та управління, проте «на всьому заході імперії у 1902 р. місцеві комітети категорично виступали проти створення общини» [25, с.182–184].

На період 1917 р. до прикладу, російська община нараховувала близько 50% селянських господарств, а українці виступали проти і заявляли, що можуть виконувати всю роботу більш ефективно без додаткової реорганізації. Радянський високопартієць Г.Зінов'єв наголошував на «слабкій спроможності російського народу до самоорганізації і самодисципліни, схильності до колективізму, на холуйській покірності перед вищою владою, схильності дивитися на життєві блага як на дарунок долі або дарунок згори, а не як на результат власних зусиль»[12]. Як ми з'ясували, українське суспільство тяжіло до індивідуалізму і збереження старих традицій. Спільність не була притаманною для українців і відчуження традицій виглядало як відкидання всіх напрацювань попередніх поколінь. Як зазначив С.Оріховський, природний порядок неможливо зруйнувати, тому необхідно підходити якісно до вирішення подібних питань. Це означає врахування волі суспільства та побудови системи відносин, яка б відповідала дійсності. Якщо ж розглядати з позиції марксистської теорії, то об'єднання виглядає як процес логічний і важливий. Дана теорія надихнула українську еліту на побудову соціалізму, де панує спільність в усьому, але сам К.Маркс зазначав, що подібні акції повинні бути добровільні, бо

це має виглядати як інтелектуальний поступ громади. У випадку Російської імперії, це об'єднання виглядало подібно примусу. Відповідно, відчуження проявляється по відношенню до цінностей громадян і руйнація збалансованого ладу.

В процесі внутрішніх проблем в середині Російської імперії створюється поле для формування Української держави. Відхід від імперії та побудова чогось нового та якісного. І одним і з цієї еліти, яка будувала це майбутнє був теоретик та діяч М.Драгоманов. М.Драгоманов велику увагу приділяв формуванню соціальних громад та перебудові територіальної організації. Ідеї соціалізму виглядали спроможними вирішити питання реорганізації суспільства та переведення функціонування на новий формат. М.Драгоманов вважав, що сила суспільства в єдності та спільній діяльності. Проте, не було враховане те, що ментально українці сповідують ідеї індивідуалізму і не було задоволені пропозиціями об'єднання та спільності в будь-якій формі. Однак, М.Драгоманов апелював до того, що «вільні спілки вільних людей, об'єднаних для спільної справи» є важливим критерієм формування незалежної України. Тобто вибудовується спосіб подібний до Левіафана, якого вимушено створюють. Спостерігається політичне відчуження в цьому контексті, бо еліта пропонує варіант, який розходиться з розумінням громадян. Особливо якщо суспільство категоричне по відношенню до цього. [11, с.280-283]. М.Драгоманов хотів продемонструвати на досвіді Західних країн наскільки об'єднання є ефективним і стимулює розвиток територіальних громад. Це в свою чергу відображається на функціонуванні державних політичних інститутів. Проте, недоречно відчужувати думку суспільства в питаннях такого рівня, бо всі представлені історично з'їзди громад не були гарантами і точно не були представниками більшості.

Спостерігається відчуження на багатьох рівнях після довгого та виснажливого шляху в складі Російської імперії, яка постійно відчужувала українство і всі його прояви. Пропонувати концепцію, яка йде в розріз з поглядами та інтересами своїх же співгромадян демонструє рівень неготовності

та некомпетентності у формуванні державних інститутів. М.Драгоманов вважає, що головним пріоритетом є служіння суспільному благу. Крім того, продовжуючи його слова, логіка держави полягає не в її формі правління, а в можливостях, якими наділені члени суспільства, особливо, право вільного вибору. Логіка ідей М.Драгоманова дещо подібна марксистським в контексті необхідності держави як такої. Незалежно, яка це країна- суспільство повинно хвилювати його проблеми і воно ж має будувати систему відносин покликану на вирішення всіх суспільних проблем. Доречно згадати К.Маркса, який зазначав, що минулі часи не повернути і потрібно їх просто відкинути. При формуванні чогось дійсно якісного, наприклад, безкласового суспільства, потрібний соціальний вибух, який посприяє зміні цінностей. М.Драгоманов наголошує на впровадженні нової системи відносин, щоб «була воля кожному і вільне громадянство й товариство людей й товариств» [9, с.84]. Ідея виглядає занадто ідеальною, щоб бути дійсністю, крім того, вимагає внутрішньо суспільної консолідації. Свобода є головним критерієм, бо якщо відчужувати цей вияв індивіда, то без примусу подібне сформувати неможливо. Як було зазначено вище, українці сповідували ідеї індивідуального протистояння і ефективніше діяли, коли справа стосувалася особистісного виміру. Коли при зміні системи, пропонують повернення до варіантів, які йдуть в розбіжність із поглядами громади, неможливо сформувати довготривалу якісну та ефективну структуру. Відчуження доторкнулося України в соціальній сфері також, бо взаємодія, яка була домінуюча довгий час продукували кріпацьке підпорядкування. Відповідно, було відкинута ідея волевиявлення та певного особистісного виміру. Велика частина людей того часу не знала як розпоряджатися свободою і згодом це відобразалося на прийнятті соціалістичної доктрини більшістю.

Ще одним представником інтелектуальної еліти 20 століття був В.Винниченко. Теоретик поділяв погляди М.Драгоманова в контексті соціалізму, зазначав, що Україна має базуватися на принципах соціалізму та федералізму. Популярність ідей соціалізму на Україні виходила за межі, бо оцінка тодішньої ситуації мала би базуватися навколо економічного та індивідуального зростання,

які між іншими були ближчими для населення і тепло зустрічалися. Наступна сходинка федералізм, який вважався тоді найбільш прийнятним варіантом розвитком державності. В.Винниченко фактично культивував відчуження, відкидав ідеї самостійності як на рівні рядового громадянина, так і на державному. Політичне відчуження було представлене в небажанні еліти діяти в інтересах людей, а люди у свою чергу були відмежовані від прийняття рішень. Соціальне відчуження, також не оминуло в контексті громади, бо те консервування запропоновано В.Винниченко та М.Драгомановим мінімізувало активність громадянина (суб'єкта) і трансформація його в стадо (об'єкт). В багатьох епізодах власних поглядів В.Винниченко сам собі заперечував. Наголошуючи на об'єднанні з Росією та формування спільної федерації (Україна трансформується в автономну республіку), пізніше наголошує на тому, що українцям варто позбутися почуття прислужництва і служіння іншим державам. Варіант використання Росії у своїх інтересах виглядає сумнівним враховуючи наскільки слабкою була Україна і як російська влада бажала повернути свої втрачені території. Тому можна говорити з повною впевненістю, що соціалістичні ідеї на території України виглядали з самого початку провальними і складними в реалізації. Враховуючи рівень відчуження, який був у Україні того часу необхідно відкидати будь-які спроби ведення соціалізму. «Як тільки ми переступили межу морально-правової, революційної влади, як тільки наблизились до творення юридичної державності, так з того моменту й почалось забування дійсної сутності нашого руху: інтерес наших працюючих мас, їхнє національне й соціальне відродження» [27, с.206]. Винниченко зазначає, що українські соціалісти не зрозуміли головних своїх помилок, що неможливо поєднати створення держави з проведенням трансформацій подібних до втілення соціалізму. Важливо також окреслити наскільки були спалюжені ідеї соціалізму і комунізму в багатьох країнах Європи, в тому числі й в Україні. Обидві течії повинні виглядати як інтелектуальний поступ, який підкріплений економічною базою для безпосередньої реалізації. Проте, українські теоретики втратили ключові елементи втілення доктрини і намагалися

поєднати еволюцію з революцією, що з самого початку виглядало провальним із-за невірних виставлених пріоритетів державної політики.

Доречно також згадати видатного науковця та ідеолога незалежної України М.Грушевського. Науковець вважав, що українці мали можливість створити власну державу незалежно від «розколу російського демократичного руху». Варто зазначити, що сплеск після розпаду імперії послугував створенню рухів за незалежність в багатьох регіонах Росії. [17] Прихід тодішньої еліти виглядав як своєрідний вирок, адже Україна з її потенціалом могла стати куди сильнішою, ніж автономією на засадах соціалізму. Відчуження соціальне і політичне було на досить високому рівні і створення власної держави могло зруйнувати цю тенденцію, адже при формуванні потужної структури і основних її складових, згодом реформується соціальна політика і безумовно участь громадян в політичному житті країни. Важливо зазначити, що тодішня еліта не використала досить дієвий методи референдуму, який здатний мобілізувати народ в критичній ситуації після позитивного результату. Ставлення до людей на даному етапу розвитку людства є надзвичайно низьким. Навіть враховуючи ідеї, які висвітлювали М.Драгоманов і Винниченко (як представники соціалізму) з вигляду вони мають і демократичні засади, більш-менш прописаний план реалізації хоч і занадто утопічний. Проте, як і свого часу К.Маркс вбачають в робітниках (пролетаріаті) скоріше можливість(об'єкт задля досягнення мети). Як зазначав сам М.Грушевський «сучасні соціальні науки стоять на ґрунті «детермінізму» — обмеженості людської волі й залежності її від оточення» тобто суспільство фактично саме не може визначити шлях розвитку.[7, с.93] Тому такі ідеї як соціалізм чи комунізм покликані направити суспільство в правильне русло. Хоча в процесі реалізації і проявляється те саме відчуження.

Фактично людина (суб'єкт) в такому контексті нічим не відрізняється від прописаного на папері конституційного закону. Опредмечення суб'єкта відбувається не тільки на тлі економічних відносин, а й на рівні суспільно-політичних відносин. Особливо в ослаблених суспільствах соціалістичні ідеї мали б виглядати як джерело нових можливостей для громади. В цьому контексті

грумада виступає як суб'єкт, тобто кінцевий результат при трансформаціях соціалізму. Як було вище згадано, людина виступає як матеріал (об'єкт) задля досягнення цілі. Практика демонструє те, що українське суспільство не приймало ці ідеї, а тяжіло до капіталістичних відносин. І при належній підтримці еліти, ці бажання можна було втілити в реальність.

Тому варто означити ключову проблему, а саме, ментальність та набір цінностей українця. Відчуження в багатьох випадках - це двосторонній процес, проте не виключається і негативний ефект відчуження від одиночного суб'єкта у випадку створення держави вимагає безпосередньої участі багатьох громадян, постійної активності та співпраця з владними структурами. Лідери Центральної ради не знали на кого скеровувати політику, бо не користувалися підтримкою і не намагалися провести просвітницьку роботу по цьому питанню. Введення соціалізму для подолання суспільної нерівності та створення аналогів комунальних господарств не мали б виглядати як стримуючий фактор як це було при колективізації. Для того, щоб відчуження проявлялося в негативному характері менше, необхідно надавати зусиль як з боку влади, так і з боку громадян. Українська політична наука приділяє малу увагу деталям, бо формування ідей потребує прорахування максимальної кількості варіантів розвитку подій при застосування того чи іншого елемента. Прорахунок та різновекторність це головні проблеми багатьох українських теорій. Відчуження серед українських теоретиків не згадується як окреме явище, проте дуже часто означається в сукупності суспільно-політичних проблем. Враховуючи, що популяризація ідей комунізму та соціалізму не дала поштовху до вирішення проблеми відчуження в українському варіанті, проте, продемонструвала ті приклади, які не варто застосувати у період кризи та забувати про рівень небезпеки при ігноруванні відчуження в суспільстві. Як було досліджено відчуження потребує радикальних дій з боку суб'єктів держави. Суспільство має усвідомлювати, а точніше кожен індивід, свою силу і обов'язки. У випадку коли еліта бере на себе зобов'язання на створення чогось абсолютно нового, кожен має усвідомити важливість цієї події. Крім того, приклад позитивного відчуження у цей період був доволі неоднозначним і проявлявся

періодично. Суспільна мобілізація в такий період має виглядати не як одноразова акція, а як цілий наступальний процес задля досягнення поставленої мети, в даному випадку створення незалежної України.

РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОСМИСЛЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ВІДЧУЖЕННЯ В ДОКТРИНАХ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЇ ТА АНАРХО-КАПІТАЛІЗМУ

2.1. Характеристика соціал-демократії в контексті подолання політичного відчуження

В середині 19 століття Європу сколихнула потужна хвиля комуністичних та соціалістичних ідей. Марксизм прийшовши на зміну ліберальним та консервативним теоріям та досить швидко набирив популярність. Сама концепція була орієнтована на робітничий клас. Строкатий поділ на класи унеможлилював входження робітників – пролетаріату до громадських та державотворчих процесів. Крім того, економічні відносини, які були сформовані в період європейської індустріалізації зробили поділ на класи ще більш вираженим. На відміну від попередніх з'явилися класи роботодавців (капіталістів) та робітників (експлуатованих). К.Маркс робив наголос у своїй концепції саме на економічних відносинах, оскільки вважав їх стрижнем всіх проблем.

К.Маркс виводить поняття «опредмечення», яке прямо пов'язує з проблематикою відчуження. На думку теоретика, «опредмечення» невідворотний процес в умовах існування економічних відносин. Коли утворюється дихотомія: робітник та капіталіст, перший стає елементом виробництва, тобто додатковим механізмом для досягнення цілі, а на його фоні продукт, який виробляється стає більш затребуваним, ніж безпосередньо його творець. На початку своєї наукової діяльності К.Маркс означував відчуження комплексною проблемою, яка згодом витікала в політичне, соціальне та навіть сімейно-побутове. Тільки вирішення проблеми економічного сектору дозволяло відкрити шлях до розробки концепції подолання інших суспільно-політичних кейсів.

Зокрема, у своїй ранній роботі «Економічно-філософські рукописи 1844р.» К.Маркс змістовно пояснює своє бачення «опредмечення»: «Чим більше робочий втомлює себе на роботі, тим сильнішим стає чужий для нього предметний світ, створений ним сам проти самого себе, тим біднішим стає він

сам, його внутрішній світ, тим менше майно йому належить. Точно так сама справа і в релігії, чим більше вкладає людина в Бога, тим менше залишається в ній.» [22, с.561]

В таких умовах людина стає вичерпною, вона втрачає інтерес до всього навколишнього: сім'ї, політики, духовного життя. Тобто ключовими проблемами в ортодоксальному марксизмі виділяли: капіталістичні відносини (роботодавець– робітник) та капіталізм в цілому як явище, строкатий поділ на класи з яскраво вираженою елітою і відповідно яскраво вираженим виокремленням пролетаріату, поява суспільства споживання, розростання відчуження, капіталізм – рабство.

Якщо заглибитися в контекст проблематики відчуження спираючись на ідеї К.Маркса, то на початку він робив акцент й на інші складові поза виміром економіки. Наприклад, він згадував у своїй роботі проте, що відчуження з'явилося задовго до встановлення капіталізму, в той момент коли людина відмежувалася від природи та стала незалежним суб'єктом. Фактично, капіталізм просто став додатковим каталізатором негативних проявів відчуження. «Родова сутність людини – як природа, так і його духовне родове надбання – перетворюється в чужу йому сутність, в засіб для підтримки його індивідуального існування. Відчужена праця відчужує від людини його власне тіло, так природу поза ним, як і його духовну сутність, його людську сутність. Безпосереднім наслідком того, що людина відчужена від продукту своєї праці, від своєї життєдіяльності, від своєї родової сутності є прикладом відчуженням людини від людини. Коли людина протистоїть самому собі, то йому протистоїть інша людина.»[22, с.567] Очевидно, що в таких умовах ключовими стають відносини між людьми. Якщо є виражений поділ, який продукує протистояння, то в таких умовах відчуження буде розходитися на інші сфери й тим самим самовідтворюватися поза відносинами людина-людина. Саме в цьому вбачається серйозна загроза, однак, як відзначає сам К.Маркс вона не має належної уваги й розглядається виключно в комплексі інших проблем. Згодом сам К.Маркс змістив акцент вже виключно на економічну сферу та класову нерівність.

Ідеї комунізму та соціалізму досить стрімко набирали серйозні позиції в суспільстві. В 19 столітті почали створюватися суспільно-політичні рухи за для відстоювання інтересів пролетаріату. Поява масових партій, профспілок значно розширили соціальний інструментарій. В країнах Західної Європи ідеї соціалізму набували значного поширення, як це й прогнозував К.Маркс. К.Маркс відзначав, що комунізм може бути утворений виключно в високорозвинених країнах, які володіють значним капіталом для внутрішньої трансформації. Втім, щоб реконструювати державу потрібно підготувати фундамент, цим фундаментом мав стати соціалізм, як перехідний етап до комунізму (та формування безкласового суспільства).

К.Маркс з командою своїх поплічників навіть намагався зробити підґрунтя для комуністичної революції, але із-за недостатчі ресурсної бази та прихильників все це так і залишилося на папері. Тоді стало зрозуміло, що ортодоксальний марксизм не може бути втілений в реальність по причині багатьох факторів.

Появу перших соціалістів можна описати зі спробою реалізувати певні кейси з доктрини марксизму. В процесі себе проявили такі персоналії, як Р.Люксембург, К.Каутський, Е.Бернштейн, К.Лібкнехт. Втім, необхідно констатувати, що усі ці особи серйозно розходилися в поглядах, хоча й використовували інструментарій одного витoku.

Безумовно, на початку соціалізм дорівнював комунізм, адже для більшості прихильників, це був проміжний етап за для встановлення безкласового суспільства та соціальної справедливості. Необхідно констатувати, що ідеї соціалізму та комуністичної революції хоч і набули поширення та певної підтримки, проте, команда революціонерів була сильно розпорошена й не була здатна виступити єдиним фронтом. Окрім цього, капіталістична система не змінювалася так, як це прогнозував К.Маркс. Капіталізм трансформувався таким чином, що міг самовідтворюватися\самозберігатися і тим самим підтримувати пануючий лад. Економічна сфера стала визначальною, вона формувала суспільні відносини, політичний порядок денний і навіть поступово вибудовувала нові культурні явища.

Марксиста та соціаліста виступали єдиним фронтом та не втрачали надій на реалізацію своїх ідей. Прикладом цього є формування в західноєвропейських державах робітничих рухів та комуністичних партій.

Потреба в реформуванні марксизму та соціалізму стояла все більше. З розвитком суспільно-політичних та економічних відносин, ортодоксальний марксизм більше не міг якісно відповідати на виклики, що поставали. В таборі прихильників марксизму почалося протистояння, одні виступали за збереження ортодокси, інші ж не відкидали ідею реформації. Прихильники реформізму, одним з яких був Е.Бернштейн наголошували, що тільки за допомогою потужної доктринальної ревізії можна трансформувати соціалізм таким чином, щоб він міг зберегтися в сучасних умовах. Це можна навіть спостерігати по періоду між світовими війнами, всі інші доктрини стрімко розвивалися та удосконалювалися, марксиста та соціаліста старої школи не могли залучитися значною підтримкою, оскільки на їхньому фоні виростали значно продуктивніші альтернативи. Подібної думки був і Е.Бернштейн, який отримав у свою адресу значний потік критики за свої рефлексії.

На початку Е.Бернштейн поставив під сумнів ефективність ідей марксизму та його перехідної форми соціалізму. Так як, капіталізм сам себе не знищував, а навпаки набирив обертів, потрібно було вибудувувати доктрину таким чином, щоб можна було конкурувати з іншими. Поява ідей соціал-демократії в якій би могли комбінуватися устаї соціалізму з класовою справедливістю й свободою та демократії в контексті вільного капіталістичного ринку дозволяли вивести доктрину соціалізму зовсім на інший рівень. Багато ортодоксальних марксистів засудили ревізіоністів та окреслювали це як зраду, навіть ті хто вбачав в соціал-демократії дієві аспекти залишалися дещо консервативними. Зокрема, К.Каутський сильно критикував Е.Бернштейна та зазначав, що ідеї соціалізму несумісні з розростанням капіталізму. Не може існувати в одній системі те, що продукує відчуження і те, що намагається його бороти, тобто в таких реформах немає сенсу. Тому К.Каутський й залишався дещо консервативним в цьому

контексті. Однак, зазначав, що революції подібно російській тільки викривлюють сприйняття соціалізму й по цій причині його не можна реалізувати.

Е.Бернштейн наголошує, що погляди К.Маркса є здебільшого романтичними та філософськими. Така доктрина не має змоги бути застосованою в силу своєї утопічності, прикладом цього є невдалі експерименти К.Маркса в Франції. Науковий соціалізм К.Маркса має таким і залишатися, на думку Е.Бернштейна, в ньому немає нічого спільного з реальним порядком денним. Неможливо подолати всі суспільні та системні проблеми пролетарської диктатурою. Аби який початок дасть і відповідний кінцевий результат.

Е.Бернштейн означає соціалізм не просто доктриною, яка дозволяє відновити справедливість, подолати відчуження, а більш значимою ідеологією. Е.Бернштейн пропонує вибудувати ідеї з того, що соціалізм в першу чергу, це асоціація, тобто люди повинні усвідомити важливість або навпаки непотрібність даних ідей. Окрім юридичних та економічних факторів має бути об'єктивна сторона того, що відбувається. При характеристиці будь-якого суспільства ми спочатку наголошуємо не на «технологічній чи економічній складовій, а на фундаментальних правових інститутах», на яких тримається та функціонує ефективно система суспільних зв'язків. Це автоматично дозволяє визначити основу ціль соціалізму, як перехідного етапу, «...руху до або стану до, який би базувався на принципах асоціації». Очевидно, що в такому контексті соціалізм можна означувати, як перехідний етап і на думку Е.Бернштейн кристалізації соціалізму в соціал-демократію, найбільш оптимальний варіант. [40, с.95]

Е.Бернштейн у своїй роботі намагається чітко визначити рамки соціалізму та соціал-демократії. Перше, що він виводить, так це завдання соціалізму. Одним з ключових завдання соціалізму – це трансформація капіталізму в соціалізм на основі зростаючого капіталу та рівнів виробництва, все це мало би штовхнути систему та суспільство до переходу в соціалізм. Ключовим параметром капіталізму вважається відчуження, а саме вище згадане «опредмечення». Можна зафіксувати, що все «виробництво було соціально організованим, тільки дохід від нього та управління було індивідуальним (влада капіталіста). Робітник

перебуває в залежному стані найманого працівника в якому знаходиться доки живе».[40, с.97]

Е.Бернштейн доповнює, що ці зміни не можуть відбутися без чітко визначеної стратегії та без побудови кооперації\асоціації. Дієвим залишається інститут парламенту через, який пролетаріат має об'єднуватися та формувати політичну партію для широкого представництва та відстоювання інтересів. В контексті соціал-демократії значно розширюється аудиторія та інструментарій. Варіант К.Маркса про застосування сили та шлях революції засуджував, оскільки суспільство має еволюційно усвідомити важливість трансформації. Очевидно, що пропонований ступінь суспільства значно вищий, ніж коли небудь за всю історію. Соціал-демократія виступає комфортним заміником, оскільки віддає перевагу фактичним показникам, ніж утопічно-теоретичним.

Фактично, «...вся практична діяльність соціал-демократії спрямована на створення умов, які повинні зробити можливим перехід сучасного соціуму на вищий рівень». Е.Бернштейн наголошує, що пролетарій доволі примітивна категорія та немає бути трендом, за для якісної зміни системи необхідно змінити соціальне становище і можливості пролетаря й трансформувати його в громадянина. Дефініція громадянина, як універсальної одиниці зовсім змінює статус людини та всіх її похідних.

Соціалізм немає бути спадкоємцем лібералізму, а навпаки комбінуватися з ними та виводити такі цінності як свобода громадянина на перший план, аж тільки згодом вирішувати питання економічного прогресу. «Метою соціал-демократії є здійснення заходів, які навіть зовнішньо виглядають як примусові, це розвиток та забезпечення вільної особистості». [40, с.83]

Важливим є в цьому контексті соціальне здоров'я, функціонування та домінування моральних законів на фоні цього відкриваються нові підходи взаємодії в секторі економіки. Розширюються обов'язки індивіда, він починає займати певне положення в соціумі та виконувати певні запити. Поза сумнівом, за таких умов можна констатувати ефективність підходів соціалізму. Е.Бернштейн вважає, що побудова соціал-демократія зупинить протистояння

буржуазії та пролетаріату й для підтвердження своїх слів він наводить приклади успішного подолання соціальних проблем в Франції та США, де у форматі інтелектуального поступу відбулася трансформація суспільства на рівень модерного.

Якщо говорити про зміни в економічному секторі, то держава в цьому контексті має виступати гарантом захисту прав та свобод громадян. Наявність профспілок та іншого представництва дозволяє здійснювати вплив на капіталіста. В цілому держава контролює функціонування ринку та виступає в ролі третьої сторони.

Прихильники старих підходів намагалися підходити до формування системи суспільно-політичних відносин опираючись на ортодоксальний марксизм, одним із них був К.Каутський. Теоретик вважав, що саме соціалізм дозволяє відкрити всі дороги для досягнення поставлених цілей означених в К.Маркса.

К.Каутський зазначав, що соціалізм та демократія доречне поєднання, оскільки демократичне є самою суттю людини. «Людина, за своєю природою, не тільки соціальна, а й демократична істота або, правильніше кажучи, - прагнення до демократичної діяльності є однією зі сторін її соціальної природи, яку вона успадкувала від своїх предків. Існування і благополуччя кожної окремої людини залежать від існування і благополуччя суспільства, в якому вона живе. Кожна людина тому надзвичайно зацікавлена в успішному ході громадських справ; вона стежить за ними, намагається на них впливати.» Відповідно становлення спочатку окремо соціалізму, згодом соціал-демократії, як комбінації кращих аспектів соціалізму та демократії є доволі закономірним явищем, по причині взаємодоповнення доктрин. Втім, демократія оцінювалася марксистами здебільшого як негативне явище, оскільки відкривала дорогу для хаотичних та необдуманих дій. В першу чергу, по причині класовості суспільства, проте, коли ця відмінність відсутня, демократичні інституції можуть проявити себе позитивно та якісно впливати на порядок денний. [15, с.99]

К.Каутський також додає, що демократія у своєму первісному вигляді значно відрізнялася від нині визначеного стандарту. З плином часом вона десакралізовувалася та ставала предметом маніпуляцій сильніших над слабшими, звідти тягнеться й класова нерівність, матеріальна нерівність. Зловживання демократичними інститутами – це на думку К.Каутського, найголовніша проблема, бо саме звідси пішло вище згадане відчуження. Безперечно, на тих стадіях воно не мало вигляду зразка 19-20 століть, але значно викривлювало поняття держави, людини в системі, міжсуспільних відносин і вже його відголоски принесли проблеми з якими зіткнулося індустріальне суспільство.

На думку теоретика, центральною проблемою нинішньої демократії є швидкі темпи розвитку людства. Вхідження пролетаріату до політики і його протистояння з капіталістичними групами, що є безперечно головною проблемою, оскільки створюється ілюзія залученості громадян до політичних процесів, проте, реальних змін не може відбутися. Одночасно з цим К.Каутський описує соціалізм, як надзвичайно чисте та досконале явище до якого суспільство не може просто так прийти, як це було зазначено в К.Маркса. Каутський зазначає, що демократія в цьому контексті більше підлягає маневрам в суспільно-політичних процесах. К.Маркс та Ф.Енгельс у своїх спільних роботах зазначали, що соціалізм – це більше як наукове спрямування. Втім, не відкидали його реалізації через свідому меншість, яка в разі перемоги займатиметься просвітою більшості.

К.Каутський у своїх роботах критикував більшовицький переворот в Росії й означував його, як дуже далеким від соціалізму. Недаремно акцент робився на потужній капіталістичній державі, яка мала б базу для формування підґрунтя соціалізму. Подібні трансформації без належної ресурсної бази навпаки є своєрідним поверненням в темні часи феодалізму, де немає нічого спільного з розробкою та реалізацією соціалізму.

В цілому необхідно констатувати, що соціалісти Європи залишалися свого роду утопістами, оскільки домінування ортодоксальних поглядів, того самого

К.Каутського не дозволяли вибудувати чітку стратегію дій. Натомість, була значна хвиля критики в бік пролетаріату, що він не бажає ставати на праведний шлях. Крім того, капіталістична система не загнивала, а навпаки вийшла з кризи й стрімкими темпами набувала статусу домінуючої.

Побудова доктрини соціал-демократії стала можлива на основі стрімких системних трансформацій. Теоретики ортодоксального марксизму подібно К.Каутському наголошували, що трансформація необхідна за для адекватної відповіді на зміни й для того, щоб інші політичні сили стрімко не обходили соціал-демократію. Формування комбінації соціал-демократія дозволяли витягти найкращі аспекти з обох. Втім, К.Каутський в цьому питанні був дещо консервативним й засуджував погляди виражених реформістів, на кшталт Е.Бернштейна, який у свою чергу намагався повністю перезавантажити доктрину.

На відміну від комунізму, соціалізм в своєму первинному вигляді не був агресивним, а навпаки відкривав кращі свої аспекти й прагнув свободи та соціальної справедливості з додаванням тісного державного контролю в сфері економіки за для нормального функціонування фінансового сектору.

Отже, кристалізація соціал-демократія пройшла значний шлях, вихід з лона марксизму та відкидання недієвих опцій останнього, дозволила використати ліберальні устої для побудови ефективної доктрини, яка в собі б поєднувала соціальну рівність та справедливість та дозволяла зберегти вільні капіталістичні відносини на ринку зі суспільним регулюванням. Неefективність та утопічність ідей комунізму та соціалізму призвела до швидкого згасання підтримки цих доктрин. Вдала комбінація лібералізму та соціалізму дозволила об'єднати в собі кращі аспекти обох та вивести функціонування соціуму та системи на новий рівень. В порівнянні з ідеями попередників соціал-демократія вирішувала головні прояви негативного відчуження, бо не була вороже налаштована проти встановлених стандартів, а навпаки намагалися їх модернізувати. В контексті суспільно-політичних відносин, пролетарій трансформувався в громадянина, як набагато якіснішу форму індивіда з

наявними правами та свободами. Тобто негативні прояви відчуження зникають в процесі позитивного відчуження (модернізації) та стають пережитками минулого.

2.2. Особливості становлення анархо-капіталізму та можливі способи боротьби з явищем відчуження

Доктрина анархо-капіталізму як течія з'явилася в 1960-х роках. Головними відмінностями анархо-капіталізму від інших анархістських теорій були: наявність вільного ринку заснованого на капіталістичних засадах та мінімальна присутність держави (однак, в цьому контексті деякі представники розходилися в поглядах, стосовно участі держави).

В цілому анархізм робить ставку на знищення держави та на перехід суспільства у формат природнього стану, коли кожен мав в достатку і не претендував на майно\капітал іншого. В цьому контексті вбачається зв'язок з концепцією Ж.-Ж.Руссо, який описував природній стан, як найкращий період існування людства. Коли не було потреби в приватній власності, кожен і так знав, що є чийм, всім всього вистачало.

Приватна власність гіперболізує матеріальне та формує егоїстичне ставлення людини до людини. Державний апарат штучно розділяє суспільство на керівництво та підданих. Останні в свою чергу свідомо відчужують частину своїх свобод на користь держави та монарха безпосередньо.

Представники анархо-капіталізму, зокрема М.Ротбард наголошував, що держава повністю змінила першочерговий погляд на речі та на взаємодію людей. Формування своїх законів та відхід від природнього закону завжди було першочерговим завданням за для збереження домінуючих позицій. «У сфері політики або діяльності Держави, природний закон надає людині набір норм, який цілком може виявитися радикальною критикою по відношенню до існуючого позитивного закону, встановленому Державою.»[46, с.158]

Тобто на думку прихильників теорії анархо-капіталізму, держава завжди в процесі розробки анти-природнього закону, перебудова старих норм задля власного панування є найбільшою загрозою для суспільства. Побудова

конституцій та інших документів - позитивних законів є процесом обмеження суспільства.

М.Ротбард наголошує, що штучне відчуження від природнього сильно змінює світогляд людини на базові речі. При зміні поколінь та часовому вигоранні природнього закону, позитивний закон стає незмінною істиною для всіх. Відповідно будь-яке інакомислення по-факту неможливе. М.Ротбард робить акцент на тому, що заміна природнього на позитивне не може змінити природу людини. Теоретик робить наголос, що всі природні та моральні норми закладені в свідомості кожного та не можуть бути відчужуваними. На думку М.Ротбарда, тільки матеріальний елемент та все, що до нього наближається підпадає під статус відчужуваного, але тільки не те, що робить людину людиною.

М.Ротбард виводить три альтернативи встановлення позитивного закону: «(А) в результаті встановлення звичаю даного племені або спільноти; (В) через підпорядкування довільної та сформованої гіпотези волі тих, хто править апаратом Держави; або (С) через використання розуму людини для виявлення природнього закону - інакше кажучи, за допомогою рабської відданості звичаю, за допомогою довільної примхи або через використання людського розуму. По суті, це єдині можливі способи встановлення позитивного закону. Тут ми можемо просто заявити, що останній метод є, безумовно, найбільш оптимальним для людини... І потенційно найбільш «революційним» по відношенню до будь-якому заданому статус-кво.»[46, с.174]

Виходячи з поглядів М.Ротбарда, можна відзначити, що він брав натхнення з ідей Д.Лока, про природній стан та перехід до держави. Там також робився акцент на досконалості природнього стану. Втім, Д.Лок не окреслював державу як зло, а відзначав тільки факт того, що за допомогою державних інститутів можна вивести в абсолют природній закон (з безпосереднім його закріпленням у вигляді закону). Тобто позитивний закон формується з природнього тільки в більш дієвій та модифікованій формі. До подібного формату й рухаються прихильники анархо-капіталізму, судячи зі слів М.Ротбарда – це був би найбільш придатний варіант.

Інші витoki анархізму, безпосередньо індивідуалістський анархізм Макса М.Штірнера, ідеї якого дещо увійшли до концепції анархо-капіталізму, означував індивіда як центр всього, все повинно обертатися навколо одного цілого. Свобода та незалежність індивіда разом з приналежною йому приватною власністю повинні стати тими основами на яких триматиметься порядок. В приватній власності виявляється самотність індивіда. Наявність системи обміну, як формату досягнення власної мети.

М.Ротбард зазначає, що становлення анархо-капіталізму з домінуванням вільного ринку та косметичне існування держави доволі вигідний варіант. Оскільки, не можна заперечувати, що економічні відносини - це рушій прогресу. Втім, при наявності різного роду маніпуляцій в середині ринку, кристалізація відносин слабкий-сильний, сильно підбиває існування реального, дієвого ринку, який би давав змогу розвиватися та задовольняти попит.

В питанні держави ідеолог індивідуалістичного анархізму - Б.Такер дав дещо художнє роз'яснення внутрішніх взаємодій. На його думку, створені інститути несправедливі, оскільки наділяють одних механізмами відчуження, інші ж під натиском вимушені підкорятися та відчужувати матеріальну та моральну складову. «Коротше кажучи, ми деспотичні по своїй суті, тому що вважаємо за необхідне (або своїм правом) захищатися від загарбників(керівного апарату) з одного боку, а з іншого від шахраїв. Деспотичні керівники у свою чергу вважають за потрібне захищатися від маргіналів». [35, с.286]

Тобто формується замкнуте коло, яке деформує колективне та виводить в абсолют індивідуальне. По цій причині державна кооперація або кооперація заради держави неможлива із-за першочергової відсутності даних запитів.

Що Б.Такер, що М.Ротбард наголошують на процесі формуванні держави, як створення Левіафана описаного в Т.Гоббса. Він не має на меті забезпечити щось чи когось, головна мета підтримувати пануючий лад. В таких умовах повністю десакралізується природній стан і всі його похідні.

М.Ротбард зазначає, що держава по своїй суті, як народний конструкт має свою логіку. Держава безумовно виконує масу важливих функцій: підтримує

порядок та безпеку, оподатковує за для наповнення бюджету та видачу цих коштів для державних службовців, здійснює контроль за ринком. Всі ці аспекти зрозумілі та прозорі, проте, М.Ротбард робить наголос на наявності вето та всеосяжній державній монополії, в цьому вбачається головна загроза.

М.Ротбард зводить всі ситуації до банальних прикладів, які глибинно описують державний механізм. «Припустимо, наприклад, що існує безліч конкуруючих магазинів, що продають дині, в певному окрузі. Один з дилерів, що займаються динями, Сміт, користується примусовими методами для того, щоб зжити конкурентів з округу. Він, таким чином, застосував насильство, шляхом примусу створивши монополію з продажу динь на даній території. Економістами доведено, що Сміт, як нечесний монополіст, буде схильний пропонувати погані і неефективні послуги. Будучи захищеним від конкуренції за допомогою застосованої сили, Сміт може дозволити собі надавати занадто дорогі і / або непотрібні послуги, в той час як споживачі позбавлені можливості вибору альтернативних послуг. Так ось, держава - це і є наш гіпотетичний Сміт - тільки гігантського і всеосяжного масштабу. Протягом всієї історії групи людей, які називають себе «уряд» або «держава» намагалися - зазвичай успішно - примусово отримати монополії управління економікою і суспільством.»[46, с. 164]

Окрім цього, М.Ротбард наголошує, що держава використовує наявні силові структури за для підтримки панівного режиму\режиму відчуження. В таких умовах неможливо розвиватися економічному та громадському сектору, бо вони постійно знаходяться на межі виживання. Відповідно, бізнес не може розвиватися зважаючи на наявні монополії та контроль держави, тим самим відчужуючи інтерес людей до формування власної прибуткової справи, яка б дозволила їм існувати. В контексті громадського сектору, створюється дихотомія свої-чужі, де керівні відкидають всіх інших позаблокових.

Окремий наголос робиться на системі оподаткування. Більшість теоретиків анархізму, навіть поза анархо-капіталістичною доктриною трактують податковий збір, як банальне обкрадання, при чому на примусових умовах.

М.Ротбард наголошує, що в умовах, які склалися людина не може відмовитися від даного механізму, та не може бути\існувати поза ним. Якщо індивід не платить податок, то на нього звалюється весь репресивний механізм держави, його позбавляють всіх благ та клеймують позасистемним. М.Ротбард робить наголос, на відсутності знову ж таки альтернативи. Головним каталізатором відчуження стає держава з усіма своїми механізмами. Якби наприклад, існували поза системні структури, які змогли б виконувати ті самі функції в умовах конкуренції –це значно б розширило залученість громадян до процесів та також підняло ефективність. Головним аспектом має стати добровільна сплата податків, ті хто бажають сформувати будь-що спільними зусиллями нарощувати ресурсну базу та потім користуватися її благами. Хто ж до цього процесу не має причетності залишається в базовому стані.

Цей формат дає змогу вийти на інший важливий аспект анархо-капіталізму, а саме економічні відносини. Взагалі, підхід до людських взаємодій в доктрині анархо-капіталізму несе в собі економічну зацікавленість. Раніше згадувалося про збереження вільного ринку, як рушія прогресу. Втім, для анархо-капіталістів економічна взаємодія є значно глибшою. Їхній формат відносин не представляє собою стандартну економічну операцію.

Багато прибічників доктрини анархізму вважають за необхідне злам стандартних економічних відносин. Необхідно повернутися в формат коли кожен був корисним тим, що надав свою власність в обмін на власність іншого. На думку М.Ротбарда, це найкращий формат відносин, оскільки в такому випадку праця кожна є потрібною. Окрім цього, наголос робиться на обміні як на процесі тимчасовому. Фактично індивід А, передає індивіду Б у власність певну річ до того часу доки усний договір між ними діє. Тобто, індивіду Б щось також потрібно від індивіда А і їхня економічна комунікація вигідна для обох. На думку М.Ротбарда, сьогодення не могло б існувати без розвиненого формату обміну, якби кожен перестав обмінюватися своїми продуктами та став на шлях власного забезпечення в світі би запанував хаос. Оскільки, не всі змогли б забезпечити себе всім необхідним.

Наявність монополій та іншого великого бізнесу не дають змоги проявитися малим підприємцям. Наприклад, компанія або корпорація займається масовим виробництвом в багатьох сферах і відповідно рядовий громадянин не в змозі конкурувати. Також прибічники теорії анархо-капіталізму вважають, що економічне відчуження породжує не сам формат відносин, а те в що трансформувалися економічні відносини, як себе проявляє держава в цьому контексті, на боці кого вона виступає.

Б.Такер у своїй роботі також згадував формат сучасних економічних відносин й наголошував, що людина, яка все життя займалася однією справою не може без обміну існувати: «Припустимо, одна людина витрачає своє життя на виготовлення плугів, якими користуються інші, ті хто сіють та збирають пшеницю. Якщо він постачає свої плуги лише за умови, що вони повертаються йому в такому ж доброму стані, як йому дістати хліб?» [35, с.104]

Такий спосіб відносин дозволяє усвідомити, що все економіці побудоване на основі обміну, тільки ця складова доведена до автоматизму. В такий спосіб, стає зрозумілим чому ці відносини важливі й при умові їх відсутності, праця людини є відчужуваною, бо не знаходить віддачі. Більше того, це відштовхує людину від заняття справою. Без зовнішніх стимулів, будь-яка праця нівелюється. «Процес обміну дозволяє людині піднятися від примітивної ізоляції до цивілізації: цей процес небачено розширює його можливості і ринок для його виробів; цей процес дозволяє йому інвестувати в машини і інші «засоби виробництва вищого порядку»; цей процес формує структури обміну - вільний ринок, - що дозволяє йому розраховувати економічно вигоди і витрати для дуже складних методів і комплексів виробництва.» [46, с. 229]

Формування істинно вільного ринку дозволило б великому бізнесу не ізолювати та знищувати малий бізнес, як загрозу їхньому ринковому пануванню, а навпаки надавати ті послуги, ту продукцію, яка б була вигідна малим бізнесменам. Немає логіки в конфронтації, якщо доволі продуктивною може бути кооперація.

Запропонована форма економічних відносин – обмін, на думку анархо-капіталістів значно ефективніший порівняно з стандартними економічними відносинами, проте, також має доволі сумнівні механізми. М.Ротбард робить наголос, що відносини повинні будуватися в першу чергу на моралі, обидві сторони йдуть свідомо на обмін і по-суті передають право власності іншому. Форма своєрідного договору побудована на свідомих діях двох сторін, якщо одна зі сторін зі суб'єктивних причин вбачає недоцільність обміну, то має відбутися повернення. М.Ротбард окреслював це як матеріальне відчуження. На думку науковця, вся матеріальна складова нестабільна й може швидко змінювати власника. В умовах капіталістичних відносин, творець продукту не відповідає за своє творіння і воно не є його власністю. Працівник вимушено відчужує свою працю та продукт своєї праці.

Анархісти в цілому дуже негативно ставляться до феномену грошей. На думку анархо-капіталістів, гроші просто не можуть відрізнитися від інших продуктів. Гроші набули статусу універсальної валюти обміну, що ж часом знівельовала інші продукти виробництва. Хоча вважається простим папером, який не можна обміняти, бо він не має цінності перед іншими продуктами виробництва. Втім, анархо-капіталісти дещо прагматично підійшли до означення статусу грошей. Історично так склалося, що гроші мають цінність, в такому разі вони повинні знаходитися в обігу, але виконувати функцію звичайного продукту за для того, щоб позиції інших продуктів обміну та самих виробників не відчужувалася та мала певну цінність.

Відповідно, капіталістичні відносини мають право на існування та взагалі є генератором розвитку, але вони не мають виходити за горизонти необхідності. Формат обміну дозволяє забезпечити функціонування всіх рівнів бізнесу. Держава в цьому контексті не втручається та знаходиться поза цим, а отже не може підтримувати чи навпаки нищити жодну зі сторін. В такий спосіб можна досягти максимальних показників зростання бізнесу і тим самим забезпечити функціонування практично всіх сфер. Бо в такій системі зв'язків кожен є корисним і його продукція відповідно набуває попиту.

Отже, ми можемо спостерігати, що доктрина анархо-капіталізму стоїть на двох блоках: антиетатизм та вільні економічні відносини в форматі обміну. Ключове завдання обох знищити прояви відчуження у сферах людського буття, вивести в абсолют користь індивіда та сфокусуватися створенні поля для самореалізації. В першу чергу, людина має керуватися моральними цінностями, у разі не виконання чи недотримання норм втручається держава, яка має виконувати роль судді. Держава у своїх межах як інститут зберігається, але з дуже малим інструментарієм, фактично вона має зберігати порядок та безпеку в межах кордонів, все інше входить в повноваження спільноти.

На думку М.Ротбарда, державна монополія має бути знищена, в межах держави мають бути альтернативні структури, які б займалися суспільно-політичними блоками. Логіка полягає в наступному, що саме конкуренція навіть в межах діяльності державних інститутів може бути розділеною між умовно комерційними структурами, які будуть виконувати завдання спираючись на стимули, а не на примарну ідеологію.

Економічний блок відносин дозволяє трансформувати людину в корисного суб'єкта і в суб'єкта потрібного. Праця кожного не може стати предметом відчуження. Окремо варто відзначити, як анархо-капіталісти ставлять гостро питання відчуження. Система зв'язків політичних, економічних, суспільних формується таким чином, щоб збільшити продуктивність та забезпечити права та свободи індивідів. Концепт обміну дозволяє зберігати обидві позиції\сторони в межах необхідності. Жодна зі сторін в такий спосіб не може зловживати продуктом чи договором, оскільки втрачається сама логіка договору й для збереження пакту сторони будуть притримуватися пропонованого стандарту.

2.3.Співставлення теорій соціал-демократії та анархо-капіталізму в контексті вирішення проблеми політичного відчуження

Поза сумнівом, доктрини соціал-демократії та анархо-капіталізму сильно різняться в поглядах та належить до діаметрально протилежних гілок. Соціал-

демократія зі своїми принципами свободи та справедливості і вираженим підходом етатизму. Анархо-капіталізм, хоча й він є дещо ревізійним в порівнянні з іншими анархічними теоріями. В ньому же наголос робиться на протилежному, домінування ідей антиетатизму й підкріплення мережі економічних відносин вільним ринком.

Обидві теорії сильно різняться між собою, однак, є деякі кейси, які мають подібні підходи до вирішення проблематики політичного відчуження. Кожна з доктрин наголошує, що проблема відчуження є досить значною й їй доволі часто не надають великого значення. Втім, відчуження дуже швидко поширюється й має перехідний характер, тобто прояви одного типу відчуження провокує розростання іншого й так по колу.

Теоретики обох доктрин усвідомлювали цю небезпеку та намагалися розробити систему подолання й протидії відчуженню.

В перше, значну увагу проблематиці відчуження приділив раніше згаданий К.Маркс. На думку теоретика, відчуження з'явилося в давні часи, коли людина почала формуватися та ставати незалежною від природи. К.Маркс вважає, що первинним було саме відчуження від природи, коли людина усвідомила, що своїми зусиллями може вийти з рамок природнього стану та перейти на новий рівень, одним з таких проявів є поява першого робочого інструмента. Однак, не варто описувати цей прояв відчуження, як виключно негативну тенденцію. Перехід людини зі стану в стан процес еволюційний та модернізаційний, відповідно це потрібно характеризувати з позиції об'єктивної реальності. Природа людина в цілому така, що не стоїть на місці, а постійно адаптується та намагається відповідати на виклики ззовні.

З розвитком політичної науки теоретики підходили до опису проблематики відчуження в контексті загальних суспільно-політичних проблем. Однак, певний суттєвий доробок з'являється в період Нового часу з появою теорій Т.Гоббса та Д.Лока до чого звертаються представники доктрини анархо-капіталізму. На думку теоретика Т.Гоббса відчуження існувало й в період природнього стану, але мало інші форми мінімального прояву. Т.Гоббс вважав, що: «Поза

громадянським станом - завжди війна. Звідси очевидно, що впродовж того часу, коли люди живуть без загальної влади, яка б усіх тримала у страху, вони перебувають у становищі, яке називається війною, і це війна всіх проти всіх. Бо війна полягає не лише у битві чи бойовій дії, а й у проміжку часу, коли дається достатньо знаки воля до змагання у битві. Ось чому поняття часу треба розглядати як таке, що належить природі війни, так само як воно належить природі погоди. Бо так само як природа сльоти полягає не в одній чи двох зливах, а у вірогідності цього впродовж багатьох днів поспіль, так само і природа війни полягає не в боях як таких, а у ситуації, про яку відомо, що вона веде до неї впродовж часу, коли немає впевненості у зворотному. Решта часу є мир.» [5, с.324]

Наприклад, Т.Гоббс вважав, що створення Левіафана єдиний варіант збереження людської цивілізації, період природнього стану є доволі хаотичним та жодним чином не забезпечує права та свободи. Відповідно хто є сильнішим, той отримує все інші ж просто з плином часу зникають. Тобто акцент робиться на тому, що природній стан продукує відчуження та збереження цього природнього статусу негативно відображається на природі самої людини.

К.Маркс у своїх роботах наголошував, що відчуження незалежно від сфери прояву, давно стало частиною людського буття. Природній стан на його думку дозволив визначити рамки модернізації й всі майбутні похідні базувалися на відстороненні людини від природи, людини від людини. В марксистів, соціалістів та соціал-демократів жодних ілюзій в цьому контексті не було, погляд на проблематику збігався, але способи вирішення коливалися від різко-радикальних до поступально-еволюційних.

Марксистичні усвідомлюючи всю загрозу наголошували на необхідності революції та якісній трансформації суспільства. Відхід від старих стандартів та побудова безкласового суспільства дозволив вирішити проблеми створенні системою капіталістичних відносин та подолати відчуження, що розростається в цих умовах.

Соціалісти, як перехідний етап був дещо ліберальнішими в цьому плані. В багатьох було усвідомлення відсутності чіткої стратегії в побудові соціалізму та переході до комунізму. Відхід від радикальних дій дав також значний поштовх, деякі ідеологи соціалізму усвідомили, що ортодоксальний марксизм не в змозі вирішити головні суспільно-політичні кейси. Подолання відчуження у формі створення безкласового також залишав багато питань, оскільки сама трансформація передбачає позитивне відчуження на користь нових стандартів.

Як зазначав К.Каутський, суспільство має саме усвідомити важливість ідей соціалізму, тільки таким чином можна зламати капіталізм та на його фундаменті будувати нову систему відносин, яка б мала на меті забезпечення свободи та справедливості по відношенню до всіх.

Соціал-демократи вже не притримувалися ортодокси та намагалися вибудувати новий концепт відносин, який би базувався на забезпеченні прав та свобод громадян (а не пролетаріату), збереження вільного ринку з державним контролем і формування потужного блоку соціального забезпечення. Зокрема, Бернштейн усвідомив, що капіталізм не зникне сам по собі, навпаки він удосконалюється й пристосовується до наявної економічної системи.

Комбінація соціалістичних ідей та ідей демократичних є набагато вдалішим поєднанням, оскільки дозволяє вибудувати балансну модель за для боротьби з суспільними викликами.

На відміну від марксистів та соціалістів, анархо-капіталісти вважали, що період природнього стану повністю блокував прояви відчуження. Ніхто не посягає на свободу іншого, оскільки володіє достатнім матеріальним капіталом й як правило керується моральними цінностями. В цій комбінації вбачаються витоки Д.Лока та Ж.-Ж.Руссо, обидва вважали, що природній стан є найкращим для існування та розвитку людини. Кожен має в достатку, всі блага є доступними, кожен отримує скільки сам вважає за потрібне. Теоретично в такій системі відносин відчуження не мало би проявлятися, оскільки свободи інших не порушуються, відсутні конфлікти за матеріальне та людина живе в гармонії з природою, використовуючи її дари.

Втім, якщо трактувати природній стан з різних боків, то він також не застраховує людство від багатьох негативних аспектів буття. В контексті відчуження необхідно враховувати один дуже важливий параметр – це людський фактор. На думку К.Маркса, в людині закладено відчуження і все до чого вона має пряме чи опосередковане відношення потерпає від нього. Навіть якщо штучно забезпечувати належне функціонування інститутів та суспільних взаємовідносин, відчуження буде проявлятися на психологічному чи сімейно-побутову рівнях. Відповідно, вивільнення в одному секторі негативно впливатиме й на інші. Тобто формується своєрідний колообіг, який неможливо здолати природнім станом чи побудовою безкласового суспільства.

Втім, анархо-капіталісти не ставлять за мету повне подолання відчуження, але його ключові аспекти в системах державного чи економічного управління здолати можна.

Зокрема, М.Ротбард наголошував, що держава як інститут виконує багато завдань та по своїй структурі не може негативно впливати на соціум. Втім, людський фактор в державних установах сильно підриває первинність державного завдання. Керівники держави трансформуються у надмонополістів та повністю контролюють порядок денний. Очевидно, що в монополії не має місця альтернативними поглядам і інституціям. Тому в державному полі створюється бар'єр між тими хто обирає і тими кого обрали. Система відносин починає функціонувати у форматі двостороннього відчуження, коли жодна зі сторін не сприймає іншу та не йде на кооперацію. В контексті обох доктрин такий стан є найгіршим та призводить до тотальних наслідків.

Щодо анархо-капіталістів, треба ще відзначити, що відносинам в середині держави передують економічні. Потреба в економічних відносинах була первинною та довгий час демонструвала себе ефективно, оскільки учасники задовольняли свої потреби обміну та тим самим розширювали мережу економічних зв'язків без жодних обмежень ззовні. Також необхідно відзначити, що в таких умовах праця індивіда несла користь, як для нього (тобто сторони, яка зацікавлена у формуванні попиту на продукт), так і для інших, які надавали

свій унікальний продукт в обмін на потребуєчий. Отже, праця не відчужувалася і матеріальна складова не стояла на першому плані. Відповідно, економічні відносини не мали на меті збагачення чи домінування, навпаки, це була система забезпечення потреб в продукті та праці.

Анархо-капіталісти дещо подібно окреслюють відносини робітника та капіталіста. В умовах капіталізму робітник трансформувався з незалежної одиниці в елемент виробництва, який стоїть поряд з самим продуктом виробництва, тобто опредмечується. Збагачення та домінування грошей відчужують людину з її персональною економічною екосистемою. Гроші, як матеріал стали займати значно вищу позначку в порівнянні з іншими продуктами на ринку. Відповідно, їхня універсальність перевела їх на новий рівень коштовності, тим самим відчужуючи інші продукти незалежних виробників. Формування великого бізнесу, як продовження цього не менш негативно відображувалося на позиціях незалежних виробників. Потреба в альтернативі відпадає, оскільки, ринок зайнятий повністю одним чи групою виробників, які не дають змоги реалізуватися іншим.

М.Ротбард в цьому контексті відзначав, що ситуацію можна виправити, якщо змінити акценти. Гроші трансформують з універсального засобу обміну в звичайний продукт і власники значних капіталів залучаються підтримкою малого бізнесу та обмінюють їхню продукцію на гроші (виступаючи в ролі посередника між першою(виробником) особою і третьою (покупцем)). Такий формат економічних відносин дозволить подолати відчуження, яке сформувалося на фоні взаємодії робітника та капіталіста.

Щодо держави, М.Ротбард цитує Ф.Оппенгеймера зазначає: «Франц Оппенгеймер відзначив, що існують два взаємовиключних способи отримати багатство; перший - спосіб виробництва і обміну - він назвав «економічним способом». Інший спосіб простіший і не вимагає продуктивності; це спосіб захоплення товарів і послуг інших людей за допомогою насильства. Це метод односторонньої конфіскації або крадіжки власності інших людей. Це метод, який Оппенгеймер назвав «політичним способом» здобуття багатства.» [45, с.91]

Очевидно, що другий описаний спосіб є нічим іншим, як держава з її інструментарієм. В першу чергу, мається на увазі оподаткування. На думку анархо-капіталістів оподаткування - це банальне обкрадання людей за для підживлення системи. Якщо індивід в змозі забезпечити себе та свою сім'ю всім необхідним постає питання навіщо він має віддавати частину своїх матеріальних накопичень невідомо кому? Якби ця конструкція передбачала двосторонню вигоду, де відбувається обмін послугами між індивідом та державою, то такий формат відносин мав би сенс та не виглядав би як обкрадання.

Оскільки, держава не формує таких ініціатив, то тим самим відмежовує себе від суспільства. Це є безперечним виявом відчуження, держава формує власний порядок денний на який мають адекватно реагувати люди, хоча їхня роль в цьому нульова, а отже йде посягання на права та свободи позасистемних. Така ситуація створює поле для конфліктів і не дає ефективно функціонувати всім учасникам.

Доволі якісну методику визначення відчуження подав К.Маркс. В ній він виводить чотири типи відчуження: людини від природи, людини від людини, людини від своєї сутності та відчуження людини від своєї праці. На основі цих показників можна вивести порівняльну характеристику соціал-демократії та анархо-капіталізму.

Перший тип людини від природи, марксисты окреслюють як первинне. Соціал-демократи в цьому плані не відійшли від ортодокси марксистів. Вважається, що поява першого знаряддя праці та відхід від первісного існування є проявом відчуження, проте, це відчуження трактується не як негативне чи позитивне, а по-більшій мірі як об'єктивне. Тобто людська еволюція не є негативним явищем, а навпаки є процесом невідворотнім та закономірним.

Анархо-капіталісти в цьому контексті дещо іншої точки зору. Прихильники теорії вважають, що період природнього стану зберігався навіть з появою матеріальної складової. Відповідно, жодним чином людина не відчужувалася від природи, а навпаки жила в гармонії з нею. Фактичним проявом відчуження від природи є створення інституту держави. Це є дійсно є

безперечним проявом негативного відчуження, оскільки якісне та вільне змінилось сумнівним та узурпуючим, люди самі сформували Левіафана та відчужили свої права та свободи. Проте, з іншого боку цей процес можна трактувати як позитивне відчуження, а саме створення держави, як гаранта забезпечення прав, свобод і справедливості. Подібний підхід описував Д.Лок, в якому означував це позитивне відчуження й доволі логічне, оскільки закріплення кращих стандартів природнього стану необхідний процес модернізації суспільства.

Обидві доктрин сильно розходяться в поглядах щодо держави. Для соціал-демократів з домінуванням ідей етатизму формування та збереження держави гарант забезпечення прав та свобод всіх громадян. До моменту поки зберігається державний апарат відчуження можна долати.

Анархо-капіталісти висувають на противагу ідею антиетатизму, тобто руйнування державного інституту та всіх його стандартів. Оскільки, у двосторонніх відносинах не має бути третьої сторони, яка стоїть над іншими та диктує свій порядок, що йде в конфронтації з поглядами інших учасників суспільно-політичних відносин.

Відчуження людини від людини, на думку соціал-демократів, породжене невиконанням держави своїх першочергових зобов'язань перед суспільством, а саме забезпечення прав, свобод, рівності та справедливості. На фоні всіх економічних та суспільно-політичних процесів, люди відмежовуються один від одного та перетворюються в замкнуті індивідуалістів та нігілістів. В такому суспільстві зароджується відчуження й люди починають протистояти один одному за для матеріального збагачення чи за для зміни статусу. Суспільство стає атомізованим та замкнутим. Такий тип відчуження є безумовно негативним й складним в подоланні, оскільки державний інструментарій в цьому плані може бути неефективним або навіть репресивним. Такий прояв відчуження можна здолати виключно інтелектуальним поступом суспільства. Про це ще зазначали Е.Бернштейн та К.Каутський, щоб будь-яка зміна не може бути репресивною та насадженою, оскільки не буде ефективною, навпаки тільки інтелектуальним

поступом можна досягти якісних суспільних трансформацій, що сформують ґрунт для подальшого розвитку.

Анархо-капіталісти відзначають, що відчуження людини від людини формує безпосередньо держава. Однак, треба констатувати, що їхня доктрина описує опираючись здебільшого на економічні відносини. Основним каталізатором відчуження людини від людини – це порушення системи обміну між ними. Коли в цей процес втручається держава граючи роль третьої сторони обкладаючи всіх податком та формуючи глобальну монополію. Міжсуспільні відносини отримують потужний удар, вся конструкція взаємообміну руйнується та й в цілому відпадає потреба в вільному незалежному виробнику. Коли в суспільстві не відбувається обміну, тоді починається справжній хаос, війна всіх проти описана в Т.Гоббса. Для отримання необхідного люди між собою конфліктують та віддаляються один від одного. Вияв відчуження також негативний, єдина протидія цьому мінімізація функцій держави та відновлення вільного формату обміну між індивідами.

Відчуження людини від своєї сутності та своєї від своєї праці доречно об'єднати в силу наявності спільних каталізаторів. Обидва типи відчуження формуються на фоні економічних відносин. Соціал-демократи та до того марксистки й соціалісти вважали, що відчуження формує капіталістичний кейс, а саме його економічні відносини. Коли є дихотомія капіталіст (роботодавець) та робітник(пролетарій). Відповідно, відбувається опередмечення людини, робітник трансформується в механізм виробництва. Потреба в продукті значно вища, ніж в робітнику. Цей процес продукує відчуження від своєї праці й на фоні цього людина десакралізується, й сама її сутність стає під питанням. Вирішити цю проблему марксистки та соціалісти намагалися в спосіб трансформації системи, поваленням капіталізму та формуванням безкласового суспільства. Втім, соціал-демократи дещо по-іншому дивилися на цю проблему. Комбінація демократії та соціалізму дозволила забезпечити свободу та справедливість, окрім цього, держава входила в економічний сектор та проводила ревізію економічного сектору. Це дозволило змінити умови праці та забезпечити ефективний та

прозорий процес виробництва, де кожна сторона зацікавлена та задоволена. Тобто в цьому контексті держава виступає в ролі координатора та арбітра.

Відповідно, відчуження обох форм долається еволюційно. Поза сумнівом, обидва прояви відчуження крайньо негативні. Втім, процес шліфування відбувається поступово й для того, щоб якісно змінити систему відносин, потрібно зрозуміти, що в ній не так.

Щодо анархо-капіталістів необхідно повернутися до природнього стану. На думку прихильників теорії людство жило на високому рівні, кожен займався своєю справою та отримував від цього задоволення та необхідні матеріальні ресурси на виході. Високий рівень суспільної взаємодії в форматі обміну створював умови для належного просування будь-якої професії. Втім, людство відійшло від цього утворивши державу, запустивши в обіг гроші та анулювали природній інститут обміну.

Колообіг грошей спричинив нівелювання інших товарів, гроші більше не були частиною обмінного обігу, вони трансформувалися в універсальний ресурс, який ламав старі умови обміну. Це спричинило появу відчуження від праці, оскільки робота й її продукт більше не приносили належного результату. Для того, щоб функціонувати в системі економічних відносин потрібні тільки кошти, обмін продуктами втратив свою актуальність. Це зруйнувало малий бізнес, звичайні виробники більше не формують попит та пропозицію.

Одночасно з цим втрачається зв'язок між людьми, суспільство втрачає притаманний йому дух. Індивіди більше не виконують запити, більшість втрачає сенс існування. Це призводить до формування капіталістів та класу робітників, які вимушено йдуть на виробництво, щоб забезпечити першочергові потреби. Формується влада грошей та суспільства споживання. Всі ці аспекти нівелюють істинність людського буття. Примітивні суспільні запити формують і відповідні тенденції.

Відповідно, щоб якісно змінити формат суспільних відносин та подолати відчуження необхідно здійснити відхід до природнього стану з мінімальною участю держави та знищенням влади грошей і переведення економічних

відносин на старий формат обміну. Тільки в таких умовах налагодиться система суспільних зв'язків та можна бути запобігти повторному відчуженню.

Отже, обидві доктрини дають вичерпне роз'яснення проблематики відчуження, кожна з них намагається вирішити кризу своїми, унікальними підходами. Варто відзначити, що в багатьох аспектах доктрини мають спільні точки дотику. Втім, концептуально дуже різняться, соціал-демократи виступають за ідеї етатизму та домінування рівності та справедливості, анархо-капіталісти віддають перевагу антиетатистським ідеям на протиположності соціал-демократам. Держава залишається, але з дуже малим інструментарієм без якого в сучасних умовах суспільство не може функціонувати, це безпека та забезпечення моральних законів.

Цікаво, але обидві теорії виступають за збереження капіталізму, оскільки він якісно себе показав та є доволі ефективним у відношенні ведення підприємств та в цілому є рушієм прогресу.

В контексті відчуження все доволі очевидно, кейси вирішення діаметрально протилежні, хоч і фіксуються однакові передумови формування самого відчуження. Соціал-демократи вирішують проблему відчуження в комбінації кращих стандартів демократії та соціалізму, тобто близькість держави в усіх питаннях, особливо економічних та забезпечення всього необхідного пакету соціальних послуг та прав.

Анархо-капіталісти вважають, що для подолання відчуження необхідно нашарувати на сучасну систему природній стан або щось подібно універсальне зі збереженням мінімальної держави та вільного ринку де міг би бути застосований концепт товарообміну.

РОЗДІЛ 3. СПЕЦИФІКА ПІДХОДІВ ШВЕДСЬКОЇ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЇ ТА АМЕРИКАНСЬКОГО ПРАВОГО ЛІБЕРТАРІАНСТВА ЩОДО ПОДОЛАННЯ ПОЛІТИЧНОГО ВІДЧУЖЕННЯ

3.1.Шведська соціал-демократична парадигма: суть, специфіка та кейс боротьби з політичним відчуженням

Образ сучасної Швеції як суспільства порядку та благоустрою надзвичайно складний та довготривалий процес в історичній ретроспективі. Оскільки, Швеція та й в цілому скандинавські країни історично були відмежовані від західно-європейських процесів, то відповідно, модернізація в них проходила надзвичайно повільно.

На початку ХХ століття скандинавські країни були переважно аграрними та не мали змоги адекватно реагувати на стрімкі зміни в Європі. Перехід з ХІХ в ХХ століття виявився дуже важким в контексті соціального забезпечення, працевлаштування, громадської активності, умов праці. Всі ці аспекти були на низькому рівні, відповідно капітал не нарощувався, підприємці не мали жодного зацікавлення в розвитку та в будь-якій взаємодії з робочими.

Політична та громадська активність взагалі була на нульовому рівні, громадяни не мали бажання та змоги цікавитися, а тим паче впливати на політику. Комунікація між суб'єктами відбувалася тільки на рівні робочих відносин. Жодним іншим чином індивід не активізувався в просторі. Тим не менш, в той момент позиції індивідуальності домінували.

В умовах кризи індивідуальності, слабких ринкових відносин та низької громадської активності набули популярності ідеї марксизму та соціалізму. Вони відкривали перед громадянами нові, омріяні можливості: кращі умови праці, створення профспілок, участь у політиці.

Необхідно відзначити, що на момент кінця ХІХ ст.-початок ХХ ст. Швеція знаходилася в глибокій кризі, а це у свою чергу ідеальне поле для всіх видів відчуження. Марксиста та соціаліста мали на меті руйнування старих стандартів та створення нового благополучного суспільства, вони швидко здобували підтримку в маргінальних колах. Пролетаріат більше не займав позиції аутсайдера, а ,навпаки, був здатний якісно впливати на процеси. Такий

фундамент дозволяв хоча б теоретично здолати негативні прояви відчуження та змінити вектор розвитку держави.

Знаковим стало створення СДРПШ (Соціал-демократичної робітничої партії Швеції). Ця сила фактично дала надію змінити столітні устої та традиції комунікації між людьми. Втім, ривок партії соціал-демократів не був колосальним, як і в будь-якому процесі був потрібен час та елемент просвіти населення.

В цілому ситуація була настільки поганою, що люди навіть не усвідомлювали власних сил та не вірили, що політична та громадська активність може надати такі преференції. Представникам СДРПШ вдалося за незначний проміж часу повністю трансформувати систему відносин та модернізувати відстале аграрне суспільство з обмеженою участю в державу, що розвивається. Відчуження довгий час було частиною системи й тому провести радикальні й швидкі дії в бік реформ в той момент лідери соціал-демократичної партії не мали змоги. Важливим аспектом також було те, що жодного домінування чи абсолютної підтримки в соціал-демократів ніколи не було.

Після популяризації партій та громадських рухів, політичні сили Швеції усвідомили важливість комунікації задля досягнення змін. Тобто, суспільство усвідомлювало рівень відчуження по сферах і його обранці працювали спільно задля негайної трансформації. Співпраця соціал-демократів з лібералами та представниками аграрних партій запустила саме той важливий маховик реформ, направлений на вирішення соціальних питань, переналаштування умов праці для робітників та зміна становища громадськості на державному рівні.

Без сумніву, соціал-демократичні елементи та унікальна по своїй суті форма держави загального добробуту є результатом багаторічного формування політичної культури в Швеції. Як і було згадано раніше в багатьох аспектах шведи є індивідуалістами і це нанесло значну шкоду в перехідному періоді між ХІХ і ХХ століттями. Замкненість індивідуальності та нерозуміння власних можливостей абсолютизували відчуження в системі економічних та політичних зв'язків. Далі це мало ефект ланцюгової реакції, одні види відчуження

породжували інші. Неможливість переходу людини на наступні етапи взаємодії досить сильно гальмувало розвиток держави в цілому, оскільки все коливалося навколо індивіда.

Головним питанням був вихід за межі традиційної індивідуальності задля кардинальних змін в державі. Тобто, залучення колективного до вирішення широких питань. Зародки комунікації та бажання змін дозволили швидко посунути позиції відчуження і його вплив на свідомість громадян.

Індивідуальність в історії Швеції грала важливу роль. Ще в часи Середньовіччя «державна, – як зазначають Х.Берггрен і Л.Трегорд, – підтримувалася ефективним, але безсилим дворянством і селянством, яке уникало кріпацтва і могло захищати власні громадянські права як на місцевому, так і на державному рівні» [35, с.42]. А це означає, що переважна більшість населення Швеції мала соціальні та політичні свободи. Втім, розвитку їх не було, оскільки усвідомлення як користуватися такими привілеями було просто відсутнє. Все це вилилося в деградацію соціальної сфери, небажання відповідати на світові тенденції ринку і нульовий прогрес в формуванні політичного прошарку.

Після появи СДРПШ ситуація почала змінюватися, хоч і не стрімко. В партійному середовищі існувало бажання залучити громадян до політики, посприяти зміні економічних відносин (робітника-капіталіста) і захистити права першого.

На виборах 1911 року соціал-демократична партія мала ще невизначений електорат і складно було оцінити реальний рівень підтримки. В цілому зацікавленість та залучення до політики почали рости. Після поразки ліберальних сил та втрати довіри суспільства, стара політична еліта була позбавлена титулу домінанта. В 1914 році СДРПШ виграв на виборах та став найбільшою політичною силою. Суспільство намагається еволюціонувати використовуючи ідеї надані партією. [50]

Важливо наголосити, що сила індивідуальності в Швеції відіграла як і негативну роль, так і позитивну, оскільки, при першому варіанті, держава і її

громадяни не могли віднайти себе й поринули в тотальне відчуження. Позитивна сторона полягає в тому, що на хвилі реформ індивідуальність дозволила мобілізувати кожного задля внесення користі в спільну справу. Тобто, вбачається унікальна тенденція того, коли при розростанні відчуження, суспільство без інструмента революції вирішує питання, які постали в процесі розростання відчуження. В цьому контексті індивідуальність відіграла роль каталізатора еволюційного процесу. З'явилося розуміння важливості колективного вирішення проблеми і одночасно з цим не втрапилася повага до індивідуальності. Відповідно, колективний механізм став способом боротьби з негативними проявами індивідуальності і тим самим дозволив вирішити ключові проблеми, викликані відчуженням.

У Швеції, як і в інших європейських державах, відбувся ідеологічний розкол. Ортодоксальні марксистичні не були готові сприймати модернізацію та всі її прояви, що, загалом, призвело до занепаду політичної сили. Однак, соціалісти та соціал-демократи усвідомлювали важливість ревізії вчення. Нові виклики потребували швидкого та адекватного реагування. Окрім залучення мас до політичного процесу, необхідно було забезпечити також соціальні потреби й переналаштувати ринок під ідеї соціал-демократії.

Потужним інструментом соціал-демократії проти відчуження є саме спроби сформувати вільний ринок і одночасно з цим не залишити державу без роботи. Поза цим, також існує широкий спектр програм соціального реагування та забезпечення. Безперечно, ідеї шведської соціал-демократії по подоланню відчуження нічим не відрізняються від поглядів соціалістів та марксистів. Виділені К.Марксом чотири види відчуження дублювалися і в соціал-демократів, ключова відмінність була тільки в механізмах боротьби. Останній вважав за необхідне створення безкласового суспільства і саме цей кейс на його думку дозволив би вирішити всі проблеми, породжені людиною в процесі історії її існування. Кардинальна зміна шаблону мала на меті змінити природу людини й притаманну їй жагу до відчуження.

В шведському суспільстві початку ХХ століття панували умови докладно описані в Д.Лока, тобто існував своєрідний модифікований лібералізм, в якому в абсолют ставиться індивід і його свобода. Однак, в такій системі домінує відчуження людини від людини. Коли людина почала фокусуватися на проблемах матеріального забезпечення і захисту свого майна\капіталу, вона все більше почала віддалятися від інших. Очевидно, що в таких умовах колективне вирішення проблем та способи вирішення відчуження зводилися до нуля.

Однак, механізм появи подібних політичних сил дозволив переосмислити старі стандарти і місце людини в системі. Необхідно відзначити, що в період ХХ століття ідеї соціалізму в процесі формування соціал-демократії домінували в усій Скандинавії. Тобто фактор відмежування цих країн продовжував і надалі працювати. Особливості суспільної взаємодії та функціонування сфер економіки та політики посприяли розростанню підтримки ідей соціал-демократії. В період 1930-40 рр. ХХ ст. рівень підтримки соціал-демократів в Швеції був вище 50%. Тобто, вся політика держави була сфокусована в руках однієї політичної сили без жодного залучення інших партій та формування коаліцій, які сприяли просуванню інших ідей. [38, с.152]

Однак, навіть в форматі монобільшості партії демонстрували бажання до кооперації, ліберали разом з соціал-демократами усвідомлювали важливість реформ в державі. Тому, формування потужного блоку впровадження соціального забезпечення дало змогу залучитися підтримкою тих верств населення, які до того страждали від несправедливості й бідності.

Умови для подолання відчуження були досягнуті спільними зусиллями політичних сил різного спрямування, а саме лібералами, які де-факто в постійній конфронтації з соціал-демократами формували спільні уряди та просували ідеї своєї політичної сили. Все це переросло в те, що участь лібералів балансувала деякі кейси державної політики. Зокрема, націоналізація підприємств силами соціал-демократів спричинила кризу і єдиним способом вирішення питання стала приватизація при збереженні статусу держави в питаннях економіки.

Ще одним важливим аспектом було входження демократії до шведського простору. Як говорив К.Каутський: «Демократія є необхідною умовою створення соціалістичного способу виробництва. І лише завдяки її впливу пролетаріат досягає тієї зрілості, яка необхідна йому для введення соціалізму.»[14] Чітка та послідовна трансформація системи відносин дозволила вирішити проблеми економічної сфери: ненормований робочий день, малу заробітну плату, експлуатацію робітників, застосування принципів синдикалізму, а саме створення колективної власності через профспілкові організації. Такий інструментарій дозволив вирішити проблеми економічного відчуження – відчуження людини від своєї праці та переналаштування пріоритетів в яких людина найвища цінність, а не матеріальна складова.

Наступні роки соціал-демократи були сфокусовані на побудові ідеальної держави. Ключовими принципами мали стати універсалізм та його максимальна експлуатація задля досягнення суспільного блага, рівність соціальних, громадянських прав, також важлива роль виділялась окремо самій ефективності функціонування сфери забезпечення, оскільки цей показник прямо корелює з рівнем соціального добробуту і якістю соціальних послуг.

Соціал-демократи усвідомлювали, що для підтримки принципів універсалізму та солідарності необхідно спростити вільний ринок, а якщо бути точним, то провести маргіналізацію ринку. Вони вважали, що це дозволить змістити фокус на формування широкого прошарку середнього класу.

Шведська модель пішла дещо іншим, спрощеним курсом, оскільки більшість проблем були усунуті фактором моноетнічності нації. Це дозволило уникнути класичних проблем\протистоянь при встановленні та реалізації ідей соціал-демократії. Враховуючи, що СДРПШ користувалася беззаперечною підтримкою, К.Брантінг зазначив, що партія виконує запит населення на зміни: «Соціалізм - не що інше, як відкриття очей для соціального процесу. Важливо зрозуміти, в якому напрямку він іде, відштовхуючись від цього, змінити соціальні інститути.» [42].

Бажання подолати відчуження в економічному секторі сприяло поширенню мобільності між робочими силами (робітниками) і фірмами капіталістів, тобто існувало намагання забезпечити більш ефективний розподіл робочої сили із застосуванням всіх вище зазначених норм трудового права. Саме ця трансформація дозволяла соціал-демократам здобувати підтримку протягом довгих років, яскравим прикладом якої є вибори в період 1950-1960 років.[38, с.174]

Тобто СДРПШ постійно демонструвала свою близькість зі суспільством, намагання вирішити ключові проблемні блоки зберігали значний рівень народної підтримки. Наголос робився на вирішенні кризи соціальної сфери, забезпечення нормального рівня життя, пенсії, соціальне страхування, пільги, зрівняння прав жінок з правами чоловіків. Соціал-демократична партія Швеції в контексті вирішення проблеми відчуження не відходила від загальноприйнятої доктрини. Ключовими завданнями були соціальний і трудовий захист населення, формування політичної культури та солідарність. В основі реалізації цих завдань лежало саме подолання негативних проявів відчуження, мінімізація відчуження людини від людини, пошук варіантів зближення суспільства у подоланні кризових ситуацій, покращення умов праці та відповідно спрощення матеріального виміру та піднесення індивіда, а також викорінення відчуження людини від своєї праці і в процесі від своєї сутності.

В цілому необхідно констатувати, що Швеція і її соціал-демократія по своїй природі унікальні, оскільки, історично Скандинавія була ізольована від негативних впливів Європи. При зростанні позиції індивіда в системі, слабкість самої системи та нездатність здійснювати вплив на політичних учасників це призвело до того, що довгий час не існувало розуміння того, яке місце займає індивід, що повинна робити держава. На початку ХХ століття Скандинавія і безперечно Швеція страждала від кризи та застою. Слабкість ринкових відносин та незацікавленість капіталістів в залученні капіталу не могли дати ріст економіці. Держава не могла бути посередником та забезпечити права та свободи громадян. Відчуження було присутнє в усіх сферах людського буття. Без

потужних інститутів та політичної культури неможливо було зруйнувати застій спричинений відчуженням.

Запит на нову політичну силу був абсолютно логічним та закономірним. Нова політика СДРПШ дозволила вирішити ключові завдання. Соціальна безпека та норми трудового права дозволили по-іншому поглянути на систему. Люди стали більше залученими в політичні процеси й усвідомлювали важливість реформ.

Єдиний блок, який потерпав під час перебування СДРПШ при владі це, безперечно, економічний сектор, а саме діяльність вільного ринку. Втім, і тут, завдячуючи кооперації політичних сил лібералів та соціал-демократів вдалося досягти своєрідного балансу у формуванні та функціонуванні ринкових відносин.

Можна стверджувати, що протягом всього ХХ століття не вдалося подолати відчуження тільки в секторі економіки, оскільки, класичний лібералізм не вписувався в ідеологію соціал-демократів і відповідно потерпав малий та середній бізнес в Швеції. Наслідком стало те, що в 70-х роках ХХ століття головною причиною зміни партійно-політичної кон'юнктури в Швеції стала криза ідей соціал-демократії. Головною причиною стала втрата довіри між учасниками ринку праці. В кінці 70-х років представники бізнесу обрали шлях до неоліберального вектору. Каталізатором стала криза проекту фондів найманих робітників, що слугував тотальній націоналізації підприємств. [53, с.304-306]

Варто відзначити, що такий розвиток подій міг означити тільки одне - диктатуру держави. В цьому контексті люди трансформувалися в засіб для досягнення мети, якщо спиратися на факт можливого запровадження фондів найманих робітників. Робітник більше не міг розпоряджатися власної свободою і виконував встановлені вказівки. Відповідно, це було б встановлення того ж негативного відчуження, при якому людина трансформується в матеріал й виконує чисто технічну функцію.

Потужним зламом старих стандартів стала криза «війни троянд» в середині СДРПШ і розкол на «традиціоналістів та ревізіоністів» (модерністів). Партія відмовилася від більшості власних ідей і це спричинило втрату довіри з боку виборців. Цей період можна констатувати, як повернення в бік відчуження. [34, с.1] Головною причиною розколу стало питання чи є проблемою колективістська шведська модель для проявів особистої ініціативи, тобто чи був збережений столітній стандарт домінування індивідуальності в соціальному просторі Швеції.

На фоні невдач СДРПШ, виросла партія правого спрямування «ПКП» (Помірна коаліційна партія). Це дозволило переоглянути відношення до політики економічного спрямування й тим самим прийшло усвідомлення необхідності співпраці задля подолання державної кризи. [6] З'явився новий підхід, який передбачав побудову ринкової індивідуалістської платформи, тобто посилення ролі фізичної особи на ринку і можливість розвитку малого та середнього бізнесу. Одночасно з цим відбувся відхід від зловживання можливостями державного апарату.

Сучасний етап розвитку партійної ідеології в Швеції демонструє кризу ідей старої формації. Нові явища провокують нові види відчуження. Оскільки, вбачається тенденція до лібералізації політичного простору, то й інструментарій боротьби з відчуженням змінюється. Виникла потреба в захисті національної ідентичності від негативних проявів чужих культур. Криза пов'язана з іммігрантами ставить під сумнів ідеї СДРПШ, оскільки соціальний захист та інші послуги передбачені саме для шведів. Самовідчуження шведами своїх принципів нівелює всі досягнення попередніх поколінь. Створена система благ не вписується в логіку сучасного світу, який базується на мультикультуралізмі та глобалізації. Поза сумнівом, шведська модель має змінюватися згідно тенденцій та формувати новий блок вирішення проблематики відчуження. Демократичні партії, зокрема «Шведські демократи» просувають ідеї глобального світу, проте, побудована держава передбачає блага саме для її творців. Зворотній процес витісняє шведів із власного простору та потребує поступок для тих хто не приймав участі в створенні держави «всеосяжного блага». [52, с.31] Ріст

підтримки правих партій, які сповідують захист шведської ідентичності, явище закономірне, оскільки нові виклики потребують нового вирішення. Старий принцип боротьби з відчуженням не є більш дієвим. Тільки зміна партійної кон'юнктури дозволить переосмислити ставлення до сучасного світу та дати реальну відповідь тим кризовим явищам, що постають.

Підсумовуючи все вище сказане, варто відзначити, що встановлення соціал-демократії в Швеції є процесом еволюційним та закономірним. Із-за високого рівня свободи індивіда й слабкості держави з'явився фундамент для появи нових соціальних та політичних явищ. Першочергово, Швеція існувала на засадах класичного лібералізму, проте такі явища як входження великого капіталу, модернізація, механізація не могли бути реалізовані зважаючи на фактор відсутності передумов. Розглядаючи проблематику відчуження в контексті Швеції, необхідно констатувати, що сформований дискурс не міг зберігатися вічно. Безумовно при збереженні тенденцій і відмови від розвитку, відчуження не мало б можливості поширитися в широкому сенсі. При входженні нових підходів, ідей, поглядів сформувалося й поле для відчуження. Однак, шведський варіант відчуження це більше неможливість оперативного зреагувати на ті зміни, які відбувалися.

Тобто поява економічного, політичного, соціального відчуження було спровоковане реформацією та модернізацією. Вікова ізоляція сформувала своєрідний вакуум при заповненні якого з'явилися проблеми з якими традиційне суспільство не могло боротися якісно. Слабка інституалізація й практична відсутність політичної еліти спровокувало те, що держава не була здатна допомогти суспільству вирішити проблемні кейси.

І тільки входження ідей соціал-демократії, нарощення політичної культури та просвіти дозволили налаштувати свідомість громадян в бік фактичних змін. Після усвідомлення власної ролі, індивід стає активним учасником політичних явищ. Тобто як такого політичного відчуження не було в системі, оскільки держава ніколи не займала позиції гегемона й жодним чином не здійснювала вплив на індивіда. Проте, можна констатувати ефект двостороннього

відчуження, тобто суспільство не було зацікавлене довгий час у формуванні порядку денного й державний апарат з домінуючою елітою не намагався змінити рівень просвіти та політичної культури.

У більшій мірі лідерам соціал-демократичної партії вдалося вирішити багато проблем та побороти відчуження в політичній та соціальній сферах. Однак, небажання формувати де-факто вільний ринок спричинило масу проблем з економічною сферою. Індивідуалістський підхід до економіки довгий час нівелювався, всі спроби держави замінити приватного підприємця собою спричинило політичну та економічну кризу. Після тривалого процесу формування політичної культури сформувався запит на формування вільного ринку з розвитком малого та середнього бізнесу. Бажання лібералізувати економічну сферу дозволило вирішити економічний кейс відчуження. Трансформації людини в інструмент держави вдалося запобігти і саме переналаштування функціонування економічної сфери вирішило столітню дилему специфіки ринку.

На сучасному етапі соціал-демократичний рух Швеції переживає кризу ідей, одночасно з цим більшість підходів по влаштуванню соціального розвитку вигоріли й нездатні сформувати адекватну відповідь на теперішні виклики. Нині сучасному шведському суспільству притаманні: абсентеїзм, нігілізм, безробіття. Тобто нові прояви відчуження породжені прагненням до формування держави благоустрою. Надмірна участь держави в вирішенні суспільних проблем призвела до самовідчуження людини від проблем, що стосуються її та середовища в якому вона живе.

3.2. Американське лібертаріанство та анархо-капіталізм їхнє місце в політичному просторі й особливості способів боротьби з відчуженням

Формування правого крила лібертаріанства та ідей анархо-капіталізму в американській традиції процес доволі неоднозначний. Ідеї теоретиків постійно розбігалися в методах функціонування інститутів, розумінні місця держави, прав

та свобод індивіда, ринкових відносин. Зародження самого руху бере свій початок зі середини XIX століття, інноваційними були спроби означити місце індивіда в державній системі. Теоретики Б.Такер та Л.Спунер наголошували на необхідності зміни підходу до розуміння місця людини в системі, функціонування вільного ринку, забезпечення природніх прав. В чистому вигляді ідеї анархо-капіталізму формувалися значно пізніше, підґрунтям стали саме ідеї раннього лібертаріанства, яке ставило на меті абсолютизацію природніх прав.

Партія Свободи, що сформована в 1840 році і до якої входив Л. Спунер намагалася боротися зі суспільною несправедливістю та рабством. Це фактично перша політична сила, яка брала за основу ідеї лібертаріанства та класичного лібералізму. Головний ідейний вектор полягав в наданні людям природніх прав та обмеження ролі держави до мінімуму.

Ідеї анархізму ніколи не мали міцного фундаменту на території США, тому й всі інші похідні цієї теорії не здобували значної підтримки. Ключові аспекти несприйняття ідей правого лібертаріанства - відставання в часі й надто утопічна реалізація. Процес поділу політичних сил в США на демократів та республіканців спровокував біполяризацію партійної системи. Відповідно, підтримка ідей раннього лібертаріанства була надто слабкою. [41]

Очевидно, що при такому розкладі ідейні лідери не могли здобути підтримку. На цьому постійно наголошував Л.Спунер, стверджуючи, що «люди самі відчужують себе від своїх природніх прав.» Небажання вникати в специфіку власних можливостей і їхня безпосередня реалізація призвела до формування «антилюдської Конституції». В статтях жодним чином не здійснюється захист індивіда чи забезпечення його природніх прав.[41]

Л.Спунер та Б.Такер жорстко критикували ідеї Т.Гоббса про «стан війни поза державою». Бо жертва, яку здійснює людина при формуванні інституту нічим не компенсується. Згодом пішов процес наростання інституційної сили й навпаки послаблення позицій індивіда. Відповідно, держава стала механізмом породження відчуження, яке неможливо побороти, оскільки сама держава і є

відчуження. Переведення людини в простір матеріального, тобто опредмечення для досягнення цілі є протиприродним.

Б.Такер наголошує, що вільний ринок зламав розуміння людей стосовно місця матеріального в людському просторі. Всі ці «засоби виконують роль допоміжного елемента й жодним чином не можуть відчужувати людину, а тим паче її замінювати.» [35, с.43]

Л.Спунер в своїх працях постійно посилається на те, що держава немає права експлуатувати людську свободу: «Інститути виконують певну функцію і не мають права виходити за прописані обмеження». Люди є творцями цих інститутів і коли відбувається зворотній ефект, то це є ніщо інше як політичне відчуження. Якщо також сформулювати абстракцію того, що це творіння людини, то це ще й відчуження людини від своєї праці (праця в контексті зусилля над створенням інституту).[41]

Взагалі, спроби просування лібертаріанців на велику арену політики постійно була невдалою. Їхніми лозунгами та ідеями часто користувалися провідні політичні сили. Навіть протягом першої половини ХХ століття рух лібертаріанців був здебільшого у форматі проєктів спроби досягти успіху в президентських виборах.

Розвиток саме правого лібертаріанства та анархо-капіталізму припадає на період другої половини 50-х рр. ХХ століттях. І навіть на цей момент лібертаріанство все ще було надто слабким та маргінальним, щоб претендувати на якусь підтримку. Провідним ідеологом ідей анархо-капіталізму й безпосередньо правого лібертаріанства був М.Ротбард. Саме він займався розробкою доктрини анархо-капіталізму, згодом його ідеї стали основою сучасної Лібертаріанської партії США.

Повертаючись до М.Ротбарда та його ідей, варто відзначити, що при формуванні власних ідей він спирався на школу теоретиків Б.Такера та Л.Спунера, але зі значними поправками в секторі економіки. Представники індивідуалістського американського анархізму відкидали ідеї економіки й концентрувалися виключно на досягненні та забезпеченні природних прав та

свобод. Індивід вважався найвищою цінністю й жодна система чи сфера не могла порівнюватися з ним.

М.Ротбард пішов значно далі й намагався переконструювати ідеї попередників, використовуючи фактор модерності, сформував нову доктрину. Анархо-капіталізм мав балансувати між старими стандартами й одночасно з цим вписуватися в сучасний дискурс.

Після співпраці М.Ротбарда з Дж.Стіглером, першого зацікавила теорія «laissez-faire», створена групою французьких теоретиків після Великої буржуазної революції та підкріплена ідеями А.Сміта. Дослівно ця теорія трактується як «принцип невтручання», невтручання визначається по відношенню до держави. Держава не має виконувати тих функцій, які передбачає Конституція США. Держава має бути зосереджена на вирішенні соціальних питань: безпека людини, охорона приватної власності, національна безпека, соціальний захист(страхування, пільги, пенсії).[37]

Ці ідеї швидко знайшли підтримку в колах правих лібертаріанців. М.Ротбард почерпнув ідеї Л. фон Мезіса з його праці «Лібералізм» й потім послідовно почав формувати власну теорію анархо-капіталізму. На думку М.Ротбарда ідеї Л. фон Мезіса «одні з найкращих продуктів людського розуму». Оскільки, він намагався окреслити реальне місце людини в просторі та нівелювання фактору системи, як елемента відчуження.[48, с.17]

М.Ротбард при формуванні анархо-капіталізму, так само як і Б.Такер зі Л.Спунером, заперечував ідеї Т.Гоббса, тому вся його доктрина базувалася навколо антигоббсівських ідей. Важливими аспектами лібертаріанства й анархо-капіталізма, на думку М.Ротбарда, були «натуралізм» та «трансісторична концепція» людської природи. Тобто, на його думку, людський вимір повинен базуватися на природніх правах й поява держави це є не що інше, як прояв відчуження людей по відношенню один до одного. Кожен від природи володіє свободою та правами, інший індивід не має права посягати на свободу іншого, як і описано в ідеях Д.Лока.

Попередньо згадувалося розуміння М.Ротбарда про місце людини. Він вважав, що людина від природи починає свій шлях, як «Робінзон Крузо», тобто ізолювано від інших. Це фактично забезпечує уникнення міжособистісного відчуження. При відсутності прямого контакту та перетину індивідів між собою виводиться в абсолют принцип: свобода закінчується, там де починається свобода іншого. Ідея розмежування людей присутня в ідеях Ж.-Ж.Руссо, «раніше всім всього вистачало, тому ніхто не посягав на права та свободи іншого» [29, с.301]

Історично так склалося, що люди організовують суспільство навколо державних структур, однак, як вважає М.Ротбард існують і інші інституційні можливості доступні для бажаючих. Людство має значний цивілізаційний багаж, який дозволяє сформувати абсолютно нові протилежні державному укладу інституції. Тобто наголос робиться на тому, що раніше людство жило й не мало потреби в формуванні державного апарату, керування природними законами дозволяло утримувати той рівень відносин, який не був механізмом насилля та примусу.

Найбільш ефективний вид недержавної громадської організації анархістський (правого спрямування). Такий би шлях дозволив зосередитися на локально організованих монадах для формування омріяної ротбардівської «лібертопії». [47, с.17]

Тобто теорія правого лібертаріанства в 70-х роках ХХ століття намагається відштовхуватися від найменшої й одночасно найважливішої одиниці – людини. Формування та функціонування міжособистісних відносин, функціонування вільного ринку більше другорядні аспекти й не мають ваги, якщо первинні права людини не можуть бути захищені.

М.Ротбард відзначав, що лібертаріанське суспільство має керуватися двома «теоріями». Перша, це «теорія прав власності» в якій йдеться про неможливість нав'язування власної волі іншому суб'єкту. Простежується тісний зв'язок з теорією класичного лібералізму та ранньоліберальних поглядів Д.Лока. Друга, «теорія злочинності», яка передбачала, що єдиною функцією центральної

влади є забезпечення покарання винних, тобто злочинців й в послідовність гарантування безпеки для всіх людей. Громада повинна базуватися на міжгрупових договорах, які будуть визначати, той чи інший злочин, той чи інший принцип взаємодії індивідів.

Ідеї лібертаріанства набули ще ширшої підтримки під час війни у В'єтнамі. Центральна влада демонструвала нездатність вирішення конфлікту. Більшість американців розцінювали цей процес для майбутнього держави як негативний. Варто відзначити, що лібертаріанство в цьому кейсі здобуло підтримку, як і лівих, так і правих. Кожне крило вбачало в лібертаріанському русі нову можливість впливу на розклад в державі, навіть зважаючи на те, що лібертаріанська партія завжди була третьою і не могла конкурувати з традиційною біполярною партійною системою. В 70-х роках йшла хвиля наростання політичного відчуження в США, з'явився попит на політику нон-інтервенціоналізму, протекціонізму та на забезпеченні прав та свобод американських громадян. Президентство Р.Ніксона та його відставка в 1974 році спричинили потужну політичну кризу. Американське суспільство виступало інструментом у веденні міжнародних конфліктів для забезпечення бажань керівників державного апарату. Закономірним стало явище пошуку третіх сил й запит на переосмислення ідей та місця громадянина в системі.

Анархо-капіталізм М.Ротбарда ґрунтувався на меті, що найвища цінність необтяжуче життя людини з природньою свободою. Лібертаріанський рух в Америці вписувався в ліберальну англо-американську традицію, яка наголошувала, що єдиною справжньою свободою є «негативна свобода». Концепцію «двох свобод» вивів І.Берлін і в його інтерпретації негативна свобода є станом буття, в якому людина була вільною від перешкод, створених зовнішнім корпоративним органом. Однак, сам М.Ротбард критикував таке трактування, оскільки воно було занадто широким і не вписувалося в контекст держав, бо всі вони є унікальні по своїй історії існування. [46] Для М.Ротбарда головними загрозами було «насильство» та «загроза насильства», тобто держава в цьому контексті має зберігатися й вирішувати вище перераховані кейси.

Ротбард при побудові теорії спирався на американську квінтесенцію і постійно наголошував, що ті аспекти, які він виділяв у власних ідеях є відображенням історії США.

Ідеї правого лібертаріанства і безпосередньо анархо-капіталізму можуть бути реалізовані тільки у вільному суспільстві позбавленого всіх видів державного примусу. Ще раніше теоретики Б.Такер та Л.Спунер наголошували на «чистоті» незалежності США.

На момент кінця ХХ століття і в сучасності американці пожинають плоди столітньої консервації відчуження. Державна система і відчуження стали невід'ємними елементами. Людина як суб'єкт позбавлена реальних прав та свобод. Криза 70-х років демонструє, що люди нездатні вирішити питання особистої безпеки та вектору держави. Економічна незалежність також постраждала, індивід в ієрархії займає останню позначку, а отже не може конкурувати та протистояти державному апарату та великому бізнесу.

Повертаючись до формування Лібертаріанської партії, необхідно відзначити, що створення М.Ротбардом своїх ідей і попередня акція відбувалися паралельно. ЛП (Лібертаріанська партія) не була здатна якісно зарекомендувати себе перед громадянами до приєднання М.Ротбарда. Центром ЛП стала молодь, М.Ротбард описував це як «групу привабливих та розумних, від якої віяло духом свободи, любові та поваги один до одного і для спільної справи». [37, с.14]

Окрім того, що була сформована політична сила, М.Ротбард зайнявся створенням цілого ідейного руху. Представники, як лівих, так і правих зустріли цю новину з підтримкою. Навіть в другій половині 70-х років пішла хвиля незначного приєднання до партії лібертаріанців.

М.Ротбард стверджував, що «лібертаріанці повинні займатися мисленням та глибоким дослідженням науки, випуском теоретичних та систематичних книг, статей, журналів, участь у конференціях за для уточнення лібертаріанського повідомлення серед еліт.»[47].

М.Ротбард намагався керуватися ідеями марксистської історії. Теоретик наголошував, що лібертаріанці повинні дотримуватися того, що на його думку, є

радикальною марксистською стратегією соціальних змін. М.Ротбард вважав, що лібертаріанцям не вистачає запалу для просування власних ідей в широкі маси. Форма просування марксизму та соціалізму показує незламність перед бажанням донести певні теоретичні знання та ідеї.

М.Ротбард проводив і таку паралель з появою нової політичної еліти (лібертаріанців). Сформована біполярна система відкидала будь-які інновації. Своєрідний кастовий принцип руйнував те, що називається людською свободою. Очевидно, що такий спосіб політичної комунікації є не що іншим, як відчуженням. Більше того, демократи та республіканці експлуатують відчуження задля збереження сталого порядку. До того моменту поки існує жорстка партійна система, буде існувати й політичне відчуження, бо немає місця повному суспільному представництву.

М.Ротбард наголошував, що потрібно використовувати систему проти неї самої. Великий пласт Середньої Америки це той об'єм середнього та робітничого класу, які становлять основну частину населення. Зважаючи на практичні та історичні передумови, вони будуть готові сприйняти ідеї лібертаріанства. Важливою відмінністю від інших політичних сил була б практична сторона вирішення «хронічно важливих кейсів, які вражають масу американців: зростання податків, інфляція, злочинність, слабе соціальне забезпечення» [47, с 15].

«Американці серединних штатів є спадкоємцями революційних традицій, які заклали фундамент для реалізації лібертаріанських ідей, навіть якщо вони самі цього не усвідомлюють.» Спостерігається подібність погляду М.Ротбарда на погляд К.Маркса по застосуванню мас. Обидва стверджують, що окремий сегмент суспільства здатний творити зміни й він же є відчуженим від владних інститутів.

Безперечно, самі ідеї не могли вирішити питання усвідомлення громадян персональної важливості в просторі. Кожен мав би усвідомити, що має знаходитися поза системою, тобто бути вище неї й жити спираючись на природні права.

В багатьох питаннях лібертаріаці спирались на ті речі, які власне ними були слабо досліджені й неможливо однозначно прокоментувати положення кожного американця. Окрім ідей, політична сила має пропонувати якісь варіанти зміни їхнього способу життя. З ідей М.Ротбарда та Л. фон Мізеса стає зрозумілим тільки те, що система несправедлива й потребує значних корекцій в бік реформації свободи людини.

Втім, якщо більшість людей не бажає використовувати свій максимальний потенціал, то відповідно й немає простору для відчуження. Оскільки, відчуження може нести шкоду тільки для тих хто є антисистемними в умовах існування системи. Американський варіант ведення політики демонструє, що люди обрали шлях до бюрократизації та замкнутості й атомізації суспільства. Політичні конфлікти несуть велику шкоду не тільки по іміджу держави, але й по суспільному благоустрою. Такий процес як дострокова відставка президента Р.Ніксона продемонструвала, що навіть при наявності політичного відчуження реальність не зміниться. А отже, ідеї Т.Гоббса мають сенс, оскільки люди постійно жертвують власними свободами за для ілюзії стабільності та порядку.

Лібертаріанці в своїх ідеях мають значну кількість проблем на етапі становлення, які не мають однозначно вирішення. Ті стимули про які закликав М.Ротбард є доволі індивідуалістськими. Оскільки, колективне не може співіснувати з індивідуальним, то не може й бути реалізований вихід з держави, тобто розірвання укладеного суспільного договору. Зважаючи на це необхідно констатувати нерозуміння реальності з боку лібертаріанців. Так само як і К.Маркс, М.Ротбард був далеким від істини, оскільки в теорії анархо-капіталізму багато прогалин, які заповнюються тільки людським усвідомленням. Втім, більшість людей незацікавлені у сприйнятті ідей лібертаріанства. Поділ на демократів та республіканців практично унеможливив формування потужної альтернативи.

Ідеї мінімальної держави, вільного індивідуального ринку з сильним малим та середнім бізнесом, забезпечення природніх прав, вимагають повного реконструювання дискурсу існуючого століттями. Спосіб подолання відчуження

в анархо-капіталістів доволі зрозумілий та простий в реалізації. Це повне відсторонення держави, диктатура індивіда та його непорушність. Однак, це потребує в першу чергу несення відповідальності за всі дії зроблені поза державою, високий рівень політичної культури, який би дозволив переосмислити старі підходи та спробувати вирішити кризові аспекти, використовуючи ідеї анархо-капіталізму.

Місце політичного відчуження в США доволі специфічне, попри те, що воно несе негативний характер і значно обмежує права та свободи людини в порівнянні з першими роками існування Сполучених Штатів. Люди самі зацікавлені в збереженні відчуження. Сформований дискурс локалізує політичний процес і чітко визначає роль громадянина в ньому. Підтримка політичних сил демонструє, що громадяни готові жертвувати своїми свободами за збереження статусу-кво. Отже, в даному випадку відчуження, яке передбачено несе негативний характер, насправді цього не робить в силу самообмеженості громадян від політичного процесу.

З початку XXI століття Лібертаріанська партія посіла третє місце серед наявних партій і надалі утримує цю позицію. Проте, за межі цього й не виходить, утопічний характер ідей не може бути реалізований в силу функціонування державних інститутів. Також рівень політичної культури громадян виключає домінування подібних ідей. Однак, партія республіканців та партія демократів доволі часто використовують в передвиборчих кампаніях ідейну складову ЛП за для потенційного збільшення електорату.

В момент проведення чергових президентських виборів 2016 року, «кандидат від ЛП – Г.Джонсон здобув рекордну підтримку серед населення, по деяких джерелах відсоток складав – 6,1% голосів виборців.» [44]

Це демонструє, що з часом лібертаріанські ідеї можуть бути реалізовані, особливо в момент глобальних викликів як якісний замітник домінуючим політичним силам. Однак, криза кінця 80-років в рядах лібертаріанців продемонструвала, що лідери-радикали й теоретики не збігалися в методах просування лібертаріанства. Це у більшій мірі спричинило зниження підтримки

лібертаріанського руху. «Без розуміння ідей та належної просвіти неможливо претендувати на роль домінанта», зазначав Ротбард. [46]

Прикладом застосування ідей лібертаріанців може послугувати передвиборча кампанія Д.Трампа в 2016 році. Кандидат усвідомлював важливість Середньої Америки, так само як і окреслював це М.Ротбард. Боротьба за виборців з цього регіону відбувається постійно. Д.Трамп сформував блок ідей, який дуже тісно пов'язаний з ідеями М.Ротбарда і в цілому Лібертаріанського руху 70-х років ХХ століття. Фокус уваги робився «на забезпеченні економічного майданчика для середнього класу для перезапуску американського ринку, зниження податків, соціальне страхування та захист...»[39]

Повертаючись до застосування ідей лібертаріанства, необхідно відзначити, що партії республіканців та демократів у власних ідеологіях відзначають приналежність до лібертаріанства. Задля здобуття підтримки почергово використовують кейси, які якимось чином відповідають на сучасні тенденції, а саме розширення персональної свободи індивіда, посилення позицій підприємця на вільному ринку, гендерна рівність й забезпечення безпеки (мінімізація насилля та злочинності). На сучасному етапі ЛП все ще володіє низьким рівнем підтримки серед населення. Реалізація ідей лібертаріанства виглядає занадто утопічним навіть зі зростанням рівня свободи, толерантності та солідарності. Втім, американська політична система демонструє, що запит на ідеї лібертаріанства є. Їхнє застосування в програмах республіканців та демократів демонструє, що в політичному просторі США є проблема з відчуженням. Необхідність нових кейсів по вирішенню й пошук їх серед ідей лібертаріанства, які сповідує Лібертаріанська партія США демонструє, що в майбутньому завдяки наявному блоку ідей партія лібертаріанців може претендувати на домінацію й здатна вирішити кейс відчуження в США.

В підсумку до ідей лібертаріанства та анархо-капіталізму необхідно відзначити надзвичайну утопічність ідей в умовах сучасного світу. Забезпечення теоретичної бази на практиці надзвичайно складно, повернення суспільства в момент додержавного стану, абсолютизація природніх прав, формування

локальних соціальних монад потребують повної трансформації свідомості людей. Зважаючи на специфіку функціонування політичних та соціальних інститутів США, таку трансформація реалізувати неможливо. Це пояснює те, що негативний вплив політичного відчуження не має відображення в людській свідомості й діяльності. Як правило високі показники відчуження, тим паче політичного, провокують радикальні зміни в системі. Однак, система сама по собі зберігається з незначними модифікаціями.

Той варіант розвитку подій, який пропонує М.Ротбард у своїх ідеях по реалізації анархо-капіталізму в деяких сферах має право на існування. Теоретик усвідомлює важливість збереження системи, хоча й на мінімізації функцій зі усуненням всіх проявів відчуження, які остання продукувала протягом довгого часу.

Питання постає в іншому, а саме в тому, що американська ментальність і американський державний апарат є взаємовиключними. Перша не може забезпечити реальний контроль над функціонуванням другого. Другий не сприймає ідей ззовні й максимально закріплює власні позиції. Тому необхідно констатувати, що політичне відчуження є невід'ємною частиною американського суспільства. Способи подолання, які пропонує лібертаріанство покликані вирішити значну кількість проблем в економічній, політичній, соціальній сферах. Однак, самовідчуження громадян провокує зростання рівня відчуження й відкидання інших альтернатив поза нинішньою де-факто системою двопартійності.

М.Ротбард зазначає, що будь-який ідейний рух має здобути підтримку серед простих людей, як було свого часу в Європі при наростанні підтримки соціалізму та марксизму. Фундаментом лібертаріанства мали б стати ті люди, які себе не пов'язують з жодним політичним табором. Проте, багато залежить від просвіти з боку ідейних лідерів лібертаріанства. Без розуміння специфіки ідеології її неможливо буде реалізувати на практиці. Представник Середньої Америки, рядовий американець і має стати тим потенційним осередком лібертаріанства. Відчуження може бути подолане при повній трансформації

системи, усунення старої еліти та відході від старих принципів ведення політики і дозволить вирішити ті кейси, які спровокувало політичне відчуження. Доки в американському дискурсі не відбудеться еволюції свідомості, відчуження людини від людини й всі його похідні будуть тільки наростати.

3.3. Порівняльна характеристика доктрин: Шведська соціал-демократія та Американська модель лібертаріанства, умови виходу з кризи відчуження

Проблематика політичного відчуження протягом всього існування суспільної комунікації викликала багато проблем. Початок становлення держави, формування інститутів та політичної взаємодії можна розцінювати в контексті відчуження двояко. По-перше, відчуженням можна вважати в цілому створення держави та вихід людини з природнього стану, про що наголошують лібертаріанці разом з анархо-капіталістами, принесенням в жертву власної свободи задля створення інституту, який не має цінності для самої людини та передбачає стиснення прав та свобод, що дані від народження (від природи). По-друге, держава може стати тим елементом, який навпаки здатний вирішити проблему відчуження, як про це писав Т.Гоббс. Безперечно, щоб щось побудувати\створити необхідний ресурс. У випадку створення державного апарату ресурсом є свобода. Однак, це унікальний момент, коли індивід своїм прикладом може залучити інших та колективно продемонструвати силу створеного.

Тобто в будь-якому випадку людина не піддається реальному відчуженню, як це відбувається вже в процесі функціонування людських сфер буття. Головне в цьому контексті коли людина реально почала відчужуватися в негативному сенсі. Оскільки, факт того, що описував К.Маркс про відчуження від природи не має на меті створення уявлення про негативний ефект відчуження, як і у випадку держави. Здебільшого це просто еволюційний процес. Людина переходить з одного рівня розвитку на інший.

Той аспект, який зачіпав Т.Гоббс можна розцінювати як косметичний, бо справжня жертва свободи йде в процесі розвитку держави. Коли людина починає

відкидати власний комфорт, безпеку, бажання, а потім переорієнтовується на розвиток держави й надалі демонструє високу та ефективну участь, то це справді є прикладом жертви.

В цьому контексті доречно згадати саме приклад розвитку соціал-демократії в Швеції й в цілому еволюцію шведської свідомості. Суспільство, яке було різко індивідуальним, постійно було зосереджене на вирішенні власних проблем, на забезпеченні власного добробуту, в короткий термін переформатувало відношення до держави та персонального місця в системі. Поява марксизму та соціалізму стали своєрідними каталізаторами для всієї Європи. Нові ідеї наголошували на необхідності залучення кожного до політичного та громадського життя. Швеція не стала винятком, економічна криза, проблеми з трудовим правом, слабкість капіталізму спровокувало наростання «лівих» ідей.

Фактично цей етап можна розцінювати, як своєрідне еволюційне відчуження, тобто суспільство позбулося деяких принципів та елементів системи за для кращого майбутнього. Колективне, як інструмент дозволило вийти за межі індивідуального простору й розпочати вирішення глобальних проблем держави.

Отже, еволюція шведського суспільства побудувала інститут колективу, саме як інструменту за для вирішення наростаючих проблем. Відповідно можна провести аналогію зі створенням держави. Коли наростає потреба змін, люди переходять на інший рівень і відходять від тих принципів, по яких жили попередньо. Саме в цьому кейсі й обґрунтовуються ідеї Гоббса, відчуження в його баченні було постійно поза появою держави чи іншого інституту, який би мобілізував людину. Такий сплеск дозволяє сформувати соціальну відповідальність та підтримувати побудовану структуру на належному рівні.

Анархо-капіталізм на фоні цього виглядає занадто утопічним та позбавлений реалізації. Після появи держави людство пройшло не один етап розвитку й просте відкидання тисячолітнього досвіду є неможливим. Державна структура для багатьох людей почала заповнювати вакуум, який був присутній в період природнього стану. Питання постає в тому, чи люди самі здатні

використати державу таким чином, щоб забезпечити реалізацію природніх прав. Навіть Д.Лок, який підтримував узаконення природніх прав наголошував у своїй праці «Два трактати про правління», що потрібно зосередиться на тих правах та свободах, які будуть загально визнаними. Тому очевидно припустити, що більшість природніх прав є недосконалими й далекими від статусу закону. Відхід від сучасної держави призведе до тотального хаосу. Локальні осередки незалежних індивідів передбачені в ідеях анархо-капіталізму просто не будуть створені, бо для цього не буду створено необхідних умов. [20]

Мова саме про те, що говорив М.Ротбард, що «люди повинні усвідомити необхідність цих змін, якщо людство не стоїть на порозі таких змін, то відповідно в них й не буде потреби. Незалежно, який вплив здійснює відчуження в системі, негативний чи навпаки позитивний, без усвідомлення його присутності, немає сенсу говорити про іншого роду суспільні трансформації.» [46]

Далекість держави від теоретично-передбаченого статусу призводить до суспільних криз. Якщо первинний інститут побудований неналежним чином, то всі наступні просто не будуть виконувати свою функцію. Саме по цій причині анархо-капіталісти наголошують на необхідності ревізії по відношенню до держави. Вирішення питань соціального забезпечення, вільного ринку в економіці, направлені на полегшення функціонування індивіда.

Оскільки, держава не була якісною від початку, їй необхідно надати іншого статусу та відповідний набір функцій. М.Ротбард відзначав, що держава має зберегтися й почати виконувати безпекові функції, щоб індивід не відчував наслідків соціальної несправедливості попереднього режиму.

Варіант шведської соціал-демократії й варіант американського лібертаріанства зважаючи на те, що ідеології є біполярними, вони мають подібне бачення вирішення проблеми відчуження. Ключова відмінність, первинна точка від якої відштовхується доктрина в описі явища відчуження. Соціал-демократія, як і марксизм з соціалізмом наголошують, що людство протягом свого існування прагнуло віднайти максимально прийнятний для себе спосіб комунікації. В марксистів та соціалістів цим шляхом була еволюція людини в безкласове

суспільство. В соціал-демократів трансформація індивіда в громадянина з відчуттям відповідальності. Е.Бернштейн та К.Каутський визначали різні шляхи до якісної трансформації системи. Бернштейн вбачав необхідність відходу від утопічних понять та акценту на пролетаріаті, головним завданням соціал-демократії створити громадянина, який би піклувався власним добробутом та добробутом держави. К.Каутський же вбачав в демократії засіб для побудови соціалізму. Представник шведської соціал-демократії К.Брантінг наголошував, що соціал-демократична партія з усіма її ідеями є нічим іншим, як засобом для побудови могутньої та розвиненої держави.

У анархо-капіталістів все відштовхується від усвідомлення деструктивних процесів, що постійно продукує держава. Держава є центром відчуження, із-за небажання людей підпорядкуватися з'являється привід для конфлікту. З цього виходить, що людина зіткається з проблемами в економічному полі, в соціальному, оскільки наростає агресія, яка провокує насилля та злочинність. Тобто, все відбувається поступово та закономірно, оскільки первинне відчуження людини від держави породжує конфлікт інтересів, люди втрачають бажання співпрацювати. По цій причині неможливо досягти суспільної солідарності, сформуванню належний приклад відповідальності й безперечно застосувати колективний інститут.

Косметичне збереження держави та відхід від старих принципів життя дозволить побороти відчуження. При існуванні «монад», люди зможуть вирішувати проблеми локального характеру спільно, при повній незалежності суб'єкта (індивіда). «Індивід зможе займатися розвитком свого бізнесу та поступово створити щось на кшталт спілки підприємців, які б могли обмінюватися створеними продуктами за для забезпечення власного блага.» [46, с.124]

Щоб продемонструвати фактичні відмінності в принципах боротьби зі відчуженням в теоріях соціал-демократії та анархо-капіталізму необхідно співставити підходи згідно типології К.Маркса:

Таблиця 3.1.

Доктрина	Тип відчуження	Спосіб вирішення	Об'єктивні наслідки
Шведська соціал-демократія	Відчуження людини від природи	Відхід людини від природи явище еволюційне і не розцінюється негативно	Людина перестала бути залежною від природніх благ, початок матеріалізації людського буття
Американське лібертаріанство (анархо-капіталізм)	Відчуження людини від природи	Еволюційний процес, хоча й описується, як негативна тенденція; людина має усвідомити важливість повернення в природній стан	Людина поступово стає залежною від приватної власності, людина від людини віддаляється
Шведська соціал-демократія	Відчуження людини від людини	Налаштування держави на забезпечення соціальних благ; використання колективного інституту	Гегемонія держави та матеріалізація людини
Американське лібертаріанство (анархо-капіталізм)	Відчуження людини від людини	Злам держави та повернення в природній стан	Відхід від столітніх стандартів спровокує хаос та беззаконня
Шведська соціал-демократія	Відчуження людини від своєї сутності	Забезпечення державою й елітою процесу трансформації від пролетаріату до	Потужний колективний інструмент; формування політичної культури

		громадянина; побудова держави всезагального блага	
Американське лібертаріанство (анархо-капіталізм)	Відчуження людини від своєї сутності	Припинення існування інститут держави; абсолютизація індивіда; комунікація за для персонального блага.	Вирішення кризи індивідуальності в системі; Зростання суспільної комунікації; Обмін благами
Шведська соціал- демократія	Відчуження людини від продукту праці	Націоналізація майна; мінімізація приватного сектору; соціальне забезпечення	Відчуження людини від економічного сектору провокує кризу
Американське лібертаріанство (анархо-капіталізм)	Відчуження людини від продукту праці	Побудова бартерного ринку поза державою; праця кожного важлива і забезпечує благо	Персональне виробництво задовольняє індивідуальні потреби та дозволяє забезпечити суспільство необхідним продуктом

Типологія відчуження К.Маркса є універсальною та фактично зачіпає всі сфери людського буття. В цьому кейсі задіяне й політичне, й економічне, й соціальне відчуження. Перераховані в таблиці види є первинними і причинно-наслідковими. Тобто кожен тип відчуження при його ігноруванні створює умови для появи інших видів. Це в черговий раз підтверджує, що не зважаючи на доктрину, відчуження є явищем циклічним. В людській природі від початку закладена індивідуальність, яка не сприйматиме будь-якої системи, конфлікти за матеріальне, вплив на свободу інших.

Деякі варіанти запропоновані лівими (шведська соціал-демократія) та правими (американський анархо-капіталізм) здатні вирішити проблему відчуження та зменшити його вплив на свідомість людини. Коли держава перестає бути засобом домінації одних над іншими, фактично зникає політичне відчуження. У випадку соціал-демократів Швеції, держава навпаки виконує значно більшу роль, ніж необхідно й це призвело до політичної та економічної кризи в кінці 90-х років XX століття. Тільки входження лібералізму дозволило вирішити проблемні кейси (націоналізація, обмежений ринок) в економіці та відновити малий та середній бізнес за для здорової конкуренції й функціонування вільного ринку.

В підсумку необхідно відзначити, що не зважаючи на біполярні погляди в питаннях політики та її реалізації, соціал-демократи та анархо-капіталісти в проблематиці відчуження розходяться з початку існування людства. Соціал-демократи є прибічниками підходу Т.Гоббса, оскільки тільки так можна забезпечити благоустрій громадян та створити розвинену державу з потужними інститутами. Анархо-капіталісти, навпаки займають антигоббсівську позицію. Вихід з природнього стану запусив процес появи відчуження. Відчуження людини від природи спровокувало те, що люди почали конкурувати між собою за для матеріального й тим самим далеко відійшли від моральних принципів, які є основою нормального суспільства. Відповідно, політичне відчуження є наслідком багатовікової традиції протистояння людей. І якщо соціал-демократи вважають, що трансформація пролетаріату в громадянина та потужний державний механізм здатний вирішити ці виклики, то анархо-капіталісти, зокрема М.Ротбард відзначав, що необхідно зосередитися на переході в природній стан з косметичним збереженням держави. Це дозволить всім діяти вільно та займатися справою, яка приносить задоволення для себе й для оточуючих (йдеться про бартерний обмін благами). Варто додати, що представники обох доктрин наголошують на різко негативному впливі відчуження й жодним чином не відмічають об'єктивний фактор. Аналізуючи історичний процес можна побачити, що людство пройшло багато етапів розвитку

й заміщення одного іншим, доречно розцінювати, як відчуження старих стандартів\принципів іншими. Проте, негативний вплив є більш наочним та викликає хвилі криз, тому глобальні виклики потребують глобальних рішень. На думку М.Ротбарда, еволюція свідомості під важелем глобальних викликів здатна вирішити проблему негативного впливу відчуження.

В контексті наукової роботи, варто згадати українські реалії. Політичні сили лівого крила в Україні дуже слабкі. Це в першу чергу пов'язано з тим, що в українській політичній традиції ніколи не були виражено ідеологічних партій. Із-за низького рівня політичної культури та численної кількості політичних проєктів важко оцінювати ефективність партій в цілому. З початку незалежності в Україні була створена Соціал-демократична партія України 1990 року, проте цю партію необхідно розцінювати виключно як фундамент для майбутніх політичних проєктів. Щодо правого лібертаріанства, то в українському просторі присутня політична сила - Лібертаріанська партія 5.10, яка ставить на своїй меті зміни системи податків та мінімізацію функцій держави, що дозволить збільшити темпи росту економіки й побороти корупцію. Ідеї анархо-капіталізму не представлені жодною партією чи рухом в Україні. Окремо необхідно відзначити, що жодна політична партія в Україні не ставить на меті боротьбу з відчуженням та його проявами. Це пояснюється політичним відчуженням в українському просторі, відсутністю національної ідеї та мети й також низьким рівнем політичної культури.

ВИСНОВКИ

В підсумку до вище зазначеного, варто констатувати, що процес еволюції людини тісно пов'язаний з явищем відчуження. Всі дії людини мали наслідки й доволі часто несли негативний характер. Природня конкуренція між людьми викликає те, що анархо-капіталісти означували як відчуження людини до людини. Початок створення інститутів закріпив людське протистояння. Для того, щоб чогось досягти не зважаючи на сферу необхідно пройти довгий шлях міжособистісних конфронтацій. Спираючись на історичну ретроспективу людського буття можна спостерігати постійне протистояння людей один одному за для різного роду благ. Ця теза пояснює те, що матеріальне давно превалує в свідомості індивіда. Описане К.Марксом опредмечення відповідно має значно довшу історію та жодним чином не пов'язане з промисловою модернізацією. Навіть в давніх цивілізаціях, людина ставала інструментом волі верховного правителя. Відповідно, така тенденція має наслідки й трансформує генетичну пам'ять людини. Довгий час людина свідомо ставала матеріалом для досягнення цілі. Спроби теоретиків Нового Часу віднайти правильне місце людини в просторі спричинили появу нових теорій та підходів, зокрема Т.Гоббса та Д.Лока.

Дилема сформована навколо держава задає одне важливе питання: чи є інститут проявом відчуження чи навпаки ставить на меті боротьбу з ним? Етатистські та антиетатистські ідеї в контексті проблематики відчуження доволі часто провокували палкі дискусії за чи проти. Втім, не зважаючи на негативний чи позитивний вплив держави, всі зійшлися на думці, що відчуження несе виключно негативний характер і його подолання має стати основою будь-якої теорії. Саме це й спостерігається в ідеях лівих ідеологій (марксизм, соціалізм, соціал-демократія) та правих (консерваторів, лібертаріанців).

Важливий внесок в розуміння проблеми відчуження зробив К.Маркс. Його типологія відчуження є універсальною, оскільки накладається на всіх сфери людського буття й підтверджує факт циклічності й розповсюдження відчуження. Саме завдяки цій типології можна зрозуміти як потрібно боротися з

відчуженням. Досить часто людство бориться з проявами, але не вирішує головного кейса, тому це й надалі провокує розростання відчуження.

Дослідження проблеми відчуження в доктринах соціал-демократії та анархо-капіталізму дозволили підійти до опису питання з різних кутів і глибше зрозуміти специфіку суспільно-політичних процесів. Абсолютно зрозумілим є факт того, що обидві доктрини трактують відчуження, як одну з головних проблем сьогодення. На думку дослідників обох таборів стає очевидним, що відчуження не є тимчасовим та локальним явищем, воно проникає до всіх сфер людського буття та викривлює його до критично негативного.

Основними проявами відчуження як ми дослідили є втрата зв'язку людини з природою, людини з людиною, людини з своєю суттю та людини з продуктом своєї праці, тобто концепт опредмечення. Кожна з теорій по своєму підходить до розв'язання проблематики.

Всі сходяться на думці, що процес відчуження людини від природи здебільшого є об'єктивним вибором самої людини. Втім, далі шляхи соціал-демократів та анархо-капіталістів розходяться. Перші вважають, що людина почала відчужувати свою сутність з появою приватної власності, яка стимулювала розростання несправедливості та з викривила поняття свободи. Другі вважають, що поява держави та шлях до сучасності – це все комплексний прояв відчуження. Єдиним оптимальним варіантом є повернення в природній стан з домінуванням товарообміну.

Якщо розглядати проблему відчуження через призму локальних осередків, тобто на прикладі держав Швеції та США, то безперечним фактом є особливість кожної з держав та їхніх методів політичної діяльності. В обох доктринах є унікальні способи перебудови людини на новий лад. Основою двох підходів є культурна трансформація свідомості. Розвиток Швеції та США показує, що завдяки використанню ідей соціал-демократії та лібертаріанства вдалося вирішити питання соціального забезпечення суспільства й забезпечення прав та свобод. В контексті боротьби з відчуженням теорії розходяться здебільшого в

питанні місця держави. Від поганої якості первинного інституту залежить і функціонування всіх інших сфер.

Отже, навіть при біполярності політичних ідей в контексті вирішення відчуження шведські соціал-демократи та американські лібертаріанці усвідомлюють важливість трансформації держави, надання прав та свобод громадян, залучення їх до громадського та політичного життя й лібералізація вільного ринку. Втім, балансний та оптимальний варіант подолання відчуження створити неможливо в силу обмеженості людської волі на це.

Поза сумнівом, з еволюцією людства з'являються нові виклики й процес постійної модернізації покращує загальний добробут, що є безперечним проявом позитивного відчуження. Одночасно з цим варто констатувати й об'єктивну сторону відчуження, людська еволюція – це поступовий шлях досягнень та провалів, тому так чи інакше відчуження буде проявлятися, оскільки воно закладене в людській природі.

Людська природа, як і відзначав К.Маркс доволі нестабільна та унікальна субстанція, тому очевидно, що певний формат вирішення проблеми негативного відчуження не може бути застосованим в силу різновекторності поглядів соціуму. Тому все зводиться до того, що відчуження не долається, а навпаки розростається та самовідтворюється.

Згадуючи український контекст, варто відзначити, що явище відчуження не обійшло й нашу державу. Історичний контекст демонструє, що проблема розростання відчуження часто ставала причиною кризових ситуацій. Слабкість еліти та відсутність політичної культури населення спричиняли посилення відчуження, як на соціальному рівні, так і на індивідуальному. Без наявності державної ідеї та свідомості громадян не є можливим створити могутню державну структуру, яка б забезпечувала всі необхідні аспекти благоустрою.

Список використаних джерел

1. Адорно Т. Исследование авторитарной личности / Теодор Адорно. – Санкт-Петербург: Астрель, Neoclassic, 2012. – 480 с.
2. Аристотель. Политика. Афинская полития / Аристотель. – Москва: Мысль, 1997. – 343 с. – (Из классического наследия).
3. Вольтер. Послания к автору новой книги о трех самозванцах / Вольтер., 1769.
4. Габермас Ю. До реконструкції історичного матеріалізму / Юрген Габермас. – Київ: Український філософський фонд, 2014. – 60 с.
5. Гоббс Т. Левіафан / Томас Гоббс. – Київ: Дух і літера, 2000. – 606 с.
6. Гришин И. Выборы в Швеции: судьбоносный сдвиг? / Иван Гришин. – 2007. – С. 10.
7. Грушевський М. Початки громадянства: (генетична соціологія) – [Прага: Заграничне бюро і склад видань в Празі], 1921. – 326 с.
8. Денисюк С. Політичне відчуження: антипод чи складова політичної комунікації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. політ. наук : спец. 32.019 / Денисюк С.– Київ. – 13 с.
9. Драгоманов М. Передне слово до громади» про державну організацію [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://litopys.org.ua/drag/drag.htm>.
10. Драгоманова М. Собрание политических сочинений– Т. 1. – Париж: Освобождение, 1905. – С. 280-283.
11. Энгельс Ф. Происхождение семьи, частной собственности и государства / Фридрих Энгельс. – Москва: Политиздат, 1986. – 639 с.
12. Зиновьев А. Гибель русского коммунизма / А. А. Зиновьев. – Москва. : ЗАО Центрполиграф, 2001. – 431 с.
13. Ильенков Э. сущности человека и гуманизме в понимании Адама Шадфа. / Эвальд Ильенков
14. Каутський К. Диктатура пролетариата. От демократии к государственному рабству. Большевизм в тупике. / Карл Каутський. – Москва: Антидор, 2002. – 308 с.

- 15.Каутський К. От демократии к государственному рабству / Карл Каутський. – Берлин: Социалистический вестник, 1921. – 166 с.
- 16.Кірієнко О. Д. Феномен політичного відчуження індивіда в контексті глобалізаційних трансформацій [Електронний ресурс] / Оксана Дмитрівна Кірієнко. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://seanewdim.com/i23.html>.
- 17.Копиленко О. «Українська ідея» М. Грушевського: історія і сучасність. –Київ, 1991
- 18.Левенець Ю. Політична енциклопедія / Ю. Левенець, Ю. Шаповал. – Київ: Парламентське видавництво, 2011. – 808 с.
- 19.Лобанова А. політичне відчуження як чинник суспільної дестабілізації: український контекст / А. Лобанова, О. Славіна // Сталий розвиток промисловості та суспільства / А.Лобанова, О. Славіна. – Кривий Ріг: Криворізький національний університет, 2014.
- 20.Локк Д. Два трактата о правлении // Локк Д. Сочинения : в 3 т. Т. 3. – М. : Мысль, 1988. – Т. 3. – С. 317
- 21.Штирнер М. Единственный и его собственность / Штирнер Макс. – Харьков: Основа, 1994. – 561 с.
- 22.Маркс К. Из ранних произведений / К. Маркс, Ф. Энгельс. – Москва: Государственное издательство политической литературы, 1956. – 696 с.
- 23.Маркс К. Святое семейство / К. Маркс, Ф. Энгельс. – Москва: Издательство политической литературы, 1955. – 230 с. – (Издание второе).
- 24.Маркузе Г. Одновимірне суспільство [Електронний ресурс] / Герберт Маркузе. – Режим доступу до ресурсу: <http://open.kmbs.ua/gerbert-markuze-odnovimirne-suspilstvo/>
- 25.Ольденбург С. Царствование императора Николая II /С. С. Ольденбург; [Предисловие Ю. К. Мейера]. – СПб. : Метрополь, 1991. – 672 с.
- 26.Переломов Л. Конфуций / Леонард Сергеевич Переломов. – Москва: Наука, 1993. – 408 с.
- 27.Петришина О. Історія вчень про державу і право: підручник / за ред. проф. Г.Г. Демиденка,проф.- Харків.: Право, 2009. - 256 с. [Електронний ресурс].

ступу:http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009_2/IVDP_Demidenko_2009.pdf

28. Руссо Ж. Ж. Про суспільну угоду, або принципи політичного права / Руссо Жан-Жак. – Київ: Port-Royal, 2001. – 351 с.
29. Руссо Ж. Рассуждение о происхождении и основании неравенства между людьми / Жан-Жак Руссо. – Москва: Мысль, 1961. – 60 с.
30. Філософський альманах – Київ: Центр духовної культури, 2004. – (№43).
31. Чайковський Я. Політичний дискурс відчуження людини в сучасних теоріях політичного лібералізму : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.01 "теорія та історія політичної науки" / Чайковський Ян – Львів, 2010. – 180 с.
32. Эмиль Д. Самоубийство: социологический этюд / Дюркгейм Эмиль. – Москва: Мысль, 1994. – 399 с.
33. Ясперс К. Общая психопатология / Карл Ясперс. – Москва: КоЛибри, 2019. – 1056 с.
34. Andersson J. Between growth and security: Swedish social democracy from a strong society to a third way / James Andersson. – Manchester: Manchester university press, 2006. – 149 с.
35. Benjamin Tucker /Instead Of A Book, By A Man Too Busy To Write One [Електронний ресурс] // Elibron Classics. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: <http://fair-use.org/benjamin-tucker/instead-of-a-book/index>.
36. Berggren H., Trägårdh L. Är svensken människa? Gemenskap och oberoende i det moderna Sverige. – Stockholm, 2006.
37. Bessner D. Murray Rothbard, political strategy, and the making of modern libertarianism [Електронний ресурс] / Daniel Bessner // Intellectual History Review. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://dx.doi.org/10.1080/17496977.2014.970371>.

38. Cronin J. What's Left of the Left: Democrats and Social Democrats in Challenging Times / J. Cronin, G. Ross, J. Shoch. – London: Duke University Press, 2011. – 424 с.
39. Donald Trump presidential company [Электронный ресурс] // Miller Center. – 2016. – Режим доступа до ресурсу: <https://millercenter.org/president/trump/campaigns-and-elections>.
40. Eduard B. Evolutionary Socialism a criticism and affirmation / Bernstein Eduard. – New York: Schocken books, 1967. – 262 с.
41. John A. The Ideas of Lysander Spooner [Электронный ресурс] / Alexander John // New England Quarterly, Inc.. – 1950. – Режим доступа до ресурсу: <http://www.jstor.org/stable/362077>.
42. Karl B. Hålet första gången på inbjudan af gefle arbetarklubb den / Branting Karl. – 1886. – С. 8.
43. Lichtensztul J. Poglądy filozoficzno-prawne Stanisława Orzechowskiego. – С. 105
44. Presidential results 2016 [Электронный ресурс]. – 2016. – Режим доступа до ресурсу: 2016 Election News, Candidates & Polls - NBC News.
45. Rothbard M. Anatomy of State / Murray Rothbard. – Auburn: Ludwig von Mises Institute, 2009. – 96 с.
46. Rothbard M. Ethics of Liberty / Murray Rothbard. – New York: Либертарианская Партия России, 1982. – 333 с.
47. Rothbard M. For a New Liberty: the Libertarian Manifesto / Murray Rothbard. – Auburn: Ludwig von Mises Institute, 2006. – 432 с.
48. Rothbard M. The essential von mises / Murray Rothbard. – Auburn: Ludwig von Mises Institute, 2009. – 136 с.
49. Schaff A. Alienacja jako zjawisko społeczne / Adam Schaff. – Warszawa: Książka i Wiedza, 1999.
50. Sheri B. The Social Democratic Moment: Ideas and Politics in the Making of Interwar Europe / Berman Sheri. – London: Harvard University Press, 1998. – 321 с.

51. Social contract [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://oxforddictionaries.com/definition/english/social-contract>
52. Tsarouhas D. Social Democracy in Sweden: The Threat from a Globalized World / Dimitris Tsarouhas. – London: Tauris, 2008. – 276 с.
53. Viktorov I. Fordismens kris och löntagarfonder i Sverige : дис. докт. ек. наук / Viktorov – Stockholm, 2006.